

Sissel Fredheim

“Med en tåre i øyekroken”

En kvalitativ studie av hvordan sosialarbeidere i asylmottak handler, forstår og utformer sin yrkesrolle i identifisering av mulige ofre for menneskehandel.

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven representerer en kvalitativ studie av hvordan sosialarbeidere i asylmottak handler, forstår og utformer sin rolle når identifisering av mulige ofre for menneskehandel er tema.

Målsettingen med studien, er å bidra til mer kunnskap om, og bedre forståelse av, faktorer som kan synes å påvirke og legger føringer for sosialarbeideren sin utøvelse av yrkesrollen innenfor rammen av asylmottak som kontekst. Utøvelsen av yrkesrollen er kategorisert i handlinger, forståelse og utforming av rolle mellom politiske føringer og egen yrkesidentitet. Metodisk knytter studien an til hermeneutikken, med det semi-strukturerte intervjuet som metode og tilnærming. Intervjuer med seks sosialarbeidere innenfor to ulike type mottak; et transittmottak og et ordinært asylmottak for mindreårige asylsøkere, utgjør empirien. Sentrale funn i studien er knyttet til at føringer og indikatorer som legges til grunn for oppdraget knyttet til identifisering av mulige ofre for menneskehandel, i større grad bør tilpasses de ulike typer asylmottak sin egenart. Funnene indikerer at sosialarbeideres ansvar for, og oppgaver knyttet til identifisering av mulige ofre for menneskehandel innenfor rammen av asylmottak, kan utgjøre en stor belastning for den enkelte. Materialet tilsier at dette til dels avhenger av type mottak. Det vil si om mottaket representerer et transittmottak med kortere botid for de enslige mindreårige asylsøkere eller et ordinært mottak for enslige mindreårige med lenger botid.

Studien kan gi indikasjoner på at sosialarbeidere er sosialisert til det å påta seg ”ansvar for andre” – som behandler og muliggjør. Det kan synes som om det rasjonale informantene i min studie møter hverdagen med, til dels kan komme i konflikt med det oppdraget de er satt til å utføre.

”Omsorgsrasjonaliteten” slår ut som den dominerende i min studie i informantenes beskrivelser så vel handlinger som forståelse. Profesjonen sosialt arbeid synes å ha en utfordring med hensyn til å integrere større grad av forvaltningsrasjonalitet i utdanningen. Dette vil kunne komme i møtet de krav som en mer politisert dagsorden stiller til sosialarbeidere på ulike arenaer også utenfor asylmottak.

ABSTRACT

This thesis, is a qualitative study with focus on how social workers acts, understands and construct their professional role, when identification of victims of human trafficking is the theme. The overall aim with the study, is to bring more knowledge and understanding of different elements and constrains seem to make a difference when it comes to *how* social workers *meet* and *construct their role* when the demand is connected to identification of victims of human trafficking, within the context of asylums.

The professional role is categorized in *action*, *understanding* and *the construction of roles*, between political guidelines and professional identity.

The empiric material is based on interviews with six social workers within two different types of asylum; a transit asylum and an ordinary asylum center for underage asylum seekers.

Key findings are attached to the guides and indicators related to the identification of possible victims of human trafficking. They should be more adapted to the various types of asylum and their natures.

The findings indicate that employees ' social responsibility and tasks relating to the identification of possible victims of human trafficking within the framework of asylum, can pose a great burden on the individual. The findings in my study, also indicates that this partly depends on the type of asylum. That is, whether the receipt represents a transit reception with less dwell time for the lone child asylum seekers, or an ordinary reception for lone child asylums with longer dwell time.

The study can give indications that social workers are socialized to assume "responsibility for others" – that handle and enabler. It may seem as though the rationale the informants in my study meet their everyday life with, to some extent can conflict with the mission they are set to perform.

"The rationality of comfort" turns out as the dominant in my study when it comes to the descriptions of responsibility. This is also connected to the social workers "understanding" of their role. Social work profession, seems to have a challenge with regard to integrating a greater degree of rationality connected to more meet a more policy agenda for demands for social workers. The theme of human trafficking is clearly a policy theme which brings new challenges into the working, professional lives of the social worker.

FORORD

Det er mange som fortjener en takk i forbindelse med at masterstudiet mitt har latt seg gjennomføre. Først og fremst vil jeg takke mine seks informanter som lot meg bruke av deres dyrebare tid og fordi de velvillig har delt av sin kunnskap og erfaring på områder som har berørt studiet.

Tusen takk til min veileder, Marianne Rugkåsa, som hele tiden har vært der når jeg har hatt behov for hjelp og støtte og også for dine gode og konstruktive tilbakemeldinger.

Mange viktige tips og inspirasjon har jeg hentet fra medstudenter. Takk til Siri og Cecilie.

Takk til alle gode venner og familie for støtte og optimisme gjennom hele prosessen. Til Elin og Elisabeth for gjennomlesning og gode råd på veien. Takk også til BOenheten og Reidar som har bidratt med stor hjelp under hele prosessen. Og sist, men ikke minst til Arve som gjorde det mulig for meg å skrive en master.

Sissel Fredheim

Oslo, 15. november 2011

INNHALDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG.....	ii
ABSTRACT.....	iii
FORORD.....	iv
INNHALDSFORTEGNELSE	v
1. Innledning.....	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema	1
1.2 Politisk satsning og statlige føringer i arbeid mot menneskehandel.....	1
1.3 Problemstillinger og formål med studien	3
1.4 Annen relevant forskning på feltet	4
1.5 Begrepsavklaringer.....	5
1.5.1 Enslig Mindreårig Asylsøker	5
1.5.2 Asylmottak	6
1.5.3 Transittmottak	6
1.5.4 Ordinært mottak for EMA.....	6
1.5.5 Menneskehandel.....	7
1.5.6 Identifisering	7
1.6 Oppgavens struktur og oppbygging.....	8
2. TEORETISK REFERANSERAMME	9
2.1 Yrkesrollen sosialarbeider	9
2.2 Grunnelementer i sosialt arbeid	9
2.3 Nasjonale føringer for identifisering av menneskehandel i asylmottak.....	11
2.4 Styringsansvar for asylmottak.....	12
2.5 Krav til asylmottakenes arbeid mot menneskehandel	12
2.6 Asylmottakenes oppfølging av mulige ofre for menneskehandel.....	14
3. VITENSKAPSTEORETISK STÅSTED OG METODISK TILNÆRMING.....	15
3.1 Vitenskapsteoretisk ståsted	15
3.2 Metodisk tilnærming.....	17
3.2.1 Det semi-strukturerte intervjuet.....	17
3.2.2 Intervjuguiden	19
3.2.3 Den praktiske gjennomføringen	20
3.2.4 Utvalgsriterier.....	20
3.2.5 Opprettelse av kontakt med informantene.....	21
3.2.6 Intervjusituasjonen	21
3.2.7 Gjennomføring av intervjuene.....	22
3.3 Forskningsetiske aspekter.....	22
3.3.1 Samtykkeerklæring	23
3.3.2 Fortrolighet	23

3.3.3	Konsekvenser for informantene	23
3.3.4	Forskerens rolle.....	24
3.4	Overførbarhet	25
3.5	Tilrettelegging av materialet for analyse	25
3.6	Oppsummering.....	26
4.	Sosialarbeidernes handlinger, forståelses og utforming av roller i praksisfeltet – en analyse	27
4.1	Innledning.....	27
4.1.1	Kontekstuell referanse – de to mottakene	27
4.1.2	Sentrale temaer i datamaterialet.....	27
4.2	Identifiseringsarbeid i praksisfeltet - handling og forståelse.....	28
4.2.1	Eksterne krav og interne rutiner	29
4.2.2	Yrkesetikk og ulike tilnærminger til identifisering	30
4.2.3	Aktiv og passiv metode for identifisering	30
4.2.4	Krav til ny kunnskap og nye ferdigheter i et politisert felt	33
4.2.5	Informasjon som metode i identifiseringsarbeidet	34
4.2.6	Observasjon som metode i identifiseringsarbeidet.....	36
4.2.7	Roller og relasjon - ”det er relasjonen som gjør at vi får tak i det”	37
4.2.8	Å finne mening i ”det meningsløse”	39
4.2.9	Intuisjon som metode - vi har ”radaren”!.....	39
4.2.10	Den integrerte kunnskap og faglig skjønn	41
4.3	Mottaksansatt - myndighetsutøver eller terapeut?	43
4.3.1	Personlige forhandlinger mellom erfaringsbasert kunnskap og myndighetenes føringer.....	44
4.3.2	Kommunikasjon og samarbeid mellom forvaltningsnivåer	46
4.3.3	Avstand mellom beslutningstakere og utøvere i praksisfeltet.....	47
4.3.4	Grasrotbyråkraters ”dilemmaer” i identifisering av mulige ofre.....	48
4.3.5	Omsorgsrasjonalitet og forvaltningsrasjonalitet – en balansegang	49
4.4	Hva har studien vist? – en presentasjon av sentrale funn.....	52
4.4.1	Anbefaling for veien videre.....	57
	Litteraturliste:.....	59
	VEDLEGG:1: INTERVJUGUIDE	62
	VEDLEGG 2: INFORMASJONSSKRIV	64
	Vedlegg 3: SAMTYKKEERKLÆRING	66
	VEDLEGG 4: BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER.....	67

1. Innledning

Jeg starter med å redegjøre for bakgrunnen for mitt valg av tema. Videre gis en presentasjon av hovedproblemstilling og forskningsspørsmålene for studiet. Avslutningsvis i innledningen vil jeg gi en kort begrepsavklaring knyttet til sentrale begrep i studiet.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Min interesse for fenomenet menneskehandel ble skapt for flere år siden da jeg arbeidet som rådgiver i en barnevernsinstitusjon for ungdom i Vilnius, Litauen. Ungdommer av begge kjønn kunne plutselig forsvinne. På spørsmål til de litauiske sosialarbeiderne hvor ungdommene ble av, fikk jeg til svar at de hadde fått seg jobb i andre europeiske land, blant annet i Norge. Jeg slo meg ikke til ro med dette svaret og stilte meg selv flere spørsmål som; Er det noen som «tør» å se problemet i det landet de ankommer? Er det noen som hjelper dem? Og hva gjør det norske hjelpeapparatet generelt for å identifisere ofre for menneskehandel? Dette har skapt grunnlaget for mitt fokus i dette studiet.

1.2 Politisk satsning og statlige føringer i arbeid mot menneskehandel

Oppmerksomheten og bevisstheten rundt menneskehandel har økt de senere årene. Menneskehandel er et samlebegrep som det internasjonale samfunn har satt på ulike former for utnyttning som eksempelvis prostitusjon og tigging (Skilbrei, 2010). De siste årene har media, politikere, myndigheter og organisasjoner rettet søkelyset mot bekjempelse av menneskehandel.

Soria Moria erklæringen viser vei til bekjempelsen av menneskehandel (Handlingsplan 2006-2009, 1). I kampen mot dette fenomenet finnes det ingen enkle løsninger. Årsaken til menneskehandel er kompleks. Virkemidlene må derfor være mange og spenne vidt. Den norske innsatsen kjennetegnes av tre områder;

- et politi som prioriterer forebygging og etterforskning av denne typer saker og
- et støtteapparat som tar ofre for menneskehandel på alvor og
- et internasjonalt engasjement som bidrar til å styrke det internasjonale rammeverket, hindre rekruttering og som gir ofrene for menneskehandel muligheter til et verdig liv (Handlingsplan, 2006-2009, 1)

For å bekjempe menneskehandel er det påkrevet å styrke samordningen mellom myndigheter og organisasjoner på feltet. Det må kontinuerlig, i fellesskap, utarbeides effektive strategier og programmer mot menneskehandel (ibid). Som følge av dette opprettet Regjeringen i 2006 “Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel” (KOM). KOM har i oppgave å kartlegge omfanget av menneskehandel i Norge, samt dokumentere og løse de utfordringer som hjelpetiltak og myndighetene, møter (ibid).

Som et resultat av den satsningen norske myndigheter har lagt ned i perioden 2003 – 2011, har det blitt utgitt 4 handlingsplaner mot menneskehandel. Utviklingen av handlingsplanene har gått fra å få en begrepsforståelse på menneskehandel til å ha et fokus på *identifisering* av mulige ofre og hvordan menneskehandlere skal avsløres. Handlingsplanen 2006 – 2009 betonet i sterk grad barneperspektivet i menneskehandel. En forutsetning for å få oversikt over og avdekke menneskehandel, er at myndighetene kommer i kontakt med ofrene, og at man klarer og identifisere personen som er utsatt for menneskehandel (Handlingsplan, 2006 – 2009, 17).

Det er ikke bare i Norge at menneskehandel vekker politisk engasjement og vilje til handling. Det samme har gjort seg gjeldende over store deler av den vestlige verden gjennom internasjonale fora som FN og EU (Handlingsplan, 2011-2014, 12).

Med den migrasjonen som foregår i verden i dag er spesielt barn sårbare for utnyttelse. Barn som kommer alene til Norge er særlig utsatt for menneskehandel og regjeringen har over tid rettet et spesielt søkelys mot denne gruppen. Tiden etter årtusenskiftet representerte en markant økning i tilstrømmingen av enslige mindreårige asylsøkere (heretter, EMA) til Norge. Noen av disse barna antas å være ofre for menneskehandel (ibid). Som det fremkommer av Regjeringens handlingsplan (2011-2014), trenger disse barna særskilt oppfølging og beskyttelse av norske myndigheter og hjelpeapparat. En forutsetning for å gi hjelp og beskyttelse, er at de identifiseres som ofre eller mulige ofre for menneskehandel.

Som nevnt innledningsvis, er utgangspunktet mitt for valg av problemområde en nysgjerrighet på hva norske sosialarbeidere gjør for å identifisere ofre for menneskehandel og hvilke føringer de norske myndigheter legger for dette arbeidet.

Myndighetene stiller krav til ulike profesjonsgrupper, blant annet sosialarbeidere, med hensyn til å bidra til identifisering av menneskehandel, og det er klare forventninger til at dette skal gi resultater i at et økende antall personer blir identifisert (Handlingsplan 2006-2009, 10).

Det fremkommer av NOU 2011:10 *I velferdsstatens ventetrom*, at mottaksansatte befinner seg i et krysspress. Viktige elementer i dette krysspresset er Utlendingsdirektoratets (heretter UDI) krav gjennom styringsdokumentene sett i forhold til samarbeidspartenes forventninger (helsevesen, politi, andre kommunale instanser, foreninger og naboer). Dette innebærer i praksis, at styringsdokumenter for mottak vektlegger at et mottak skal være et mest mulig normalt oppholdssted, et hjem for asylsøkerne, mens omgivelsene i langt større grad ser på mottak som institusjon. Mens UDI forventer at de ansatte skal være veiledere og tilretteleggere i sin relasjon til beboerne, og at beboerne selv tar ansvar for sitt liv, forventer omgivelsene at de ansatte «har ansvar for» beboerne og er deres hjelpere i hverdagen. Det neste elementet er konkurranseutsettingens press som påvirker de ansattes hverdag. De ansattes arbeidsinnsats, er avgjørende for om driftsoperatøren får tildelt kontrakt ved neste tildeling. Det påpekes at mottakene konkurrerer seg imellom i markedet, og at de ansatte vegrer seg for å si ifra til UDI om ting som ikke fungerer, for ikke fremstå som dårlige og derav svekke sin arbeidsgivers posisjon i konkurransen om å bli valgt.

1.3 Problemstillinger og formål med studien

Fokus i min studie er knyttet til hva sosialarbeideren faktisk gjør for å identifisere menneskehandel innenfor rammen av asylmottak, hvordan sosialarbeideren forstår sitt oppdrag og hva som påvirker deres forståelse. Studien er avgrenset til å omfatte sosialarbeidere med sosialfaglig utdanning og arbeidserfaring som er tilsatt i mottak for EMA.

Denne studien har som målsetting å bidra til mer kunnskap om og bedre forståelse av faktorer som påvirker og legger grunnlag for sosialarbeideren sin utøvelse av yrkesrollen i identifisering av ofre for menneskehandel innenfor rammen av asylmottak. Det er videre et

ønske om å belyse sosialarbeiderens rolleforståelse og handlinger i identifiseringsprosessen, slik at muligheten for å identifisere flere mindreårige som utsettes for menneskehandel blir bedre, som samsvarer med justis- og politidepartementet's målsetting om at flere skal identifiseres (Handlingsplan, 2011-2 014, 19).

Med dette som utgangspunkt er følgende hovedproblemstilling formulert:

Hva syntes å påvirke hvordan sosialarbeidere i asylmottak handler, forstår og utformer sin rolle i identifisering av menneskehandel?

Sentrale forskningsspørsmål for å belyse hovedproblemstillingen vil være:

- Hva gjør sosialarbeidere for å avdekke menneskehandel innenfor rammen av asylmottak?
- Hva begrunner sosialarbeideren sine handlinger med?
- Er det eventuelle motsetninger mellom sosialarbeideren sin rolleforståelse og de føringer som er lagt fra myndighetene med hensyn til ansvaret for identifisering av mulige ofre for menneskehandel i asylmottak?

1.4 Annen relevant forskning på feltet

Jeg vil her gi en kort presentasjon av tidligere forskning på feltet. Forskning på asylmottak kan sies å være dominert av to typer undersøkelser. På den ene siden har vi undersøkelser som fokuserer på forskjellige tiltak og ordninger og om de virker etter intensjonene, ofte på oppdrag fra myndigheter (Brekke og Søholt, 2005 i Valenta og Thorhaug 2010). På den andre siden finner vi alle undersøkelsene som fokuserer på levekår i mottak, ventetid og hvordan mottakstilværelsen påvirker asylsøkere (Lauritsen og Berg 1999; Brekke 2004; Berg og Sveas m.fl. 2005; Valenta og Berg 2010; Valenta m.fl. 2010 i Valenta og Thorhaug 2010). Det er forsket noe på de ansatte som utgjør og som former levekårene i asylmottak og som er de som operasjonaliserer føringene som kommer fra myndighetene. Forskningen på område menneskehandel, handler i stor grad om prostitusjon og kvinner. Undersøkelser som primært

fokuserer på rollen til mottaksansatte i identifisering av mulige ofre for menneskehandel, er særlig relevant for mitt studie. Det er spesielt en masteroppgave jeg vil fremheve som relevant og det en masteroppgave ved det antropologiske institutt i Bergen, skrevet av Helen Gutterød Huseby: *Mellom barken og veden*. Oppgaven handler om ansatte ved to asylmottak og håndteringen av ulike forventninger til deres arbeid. Gjennom feltarbeidet ble det tydelig at mangfoldet av instanser som de ansatte forholdt seg til, ikke hadde et enhetlig inntrykk av hva mottakenes funksjon og de ansattes rolle var. Jeg ønsker med min studie og være med å fylle igjen dette «kunnskapshullet», og holde fokus på de som står i utfordringen med identifisering av mulige ofre for menneskehandel hver dag. Jeg vil gi de som er med på å innfri intensjonene fra myndighetene og de som er med på å skape gode levekår for EMA, en stemme som grunnlag for utviklingen av mer og bedre kunnskap på området.

1.5 Begrepsavklaringer

1.5.1 Enslig Mindreårig Asylsøker

Enslige mindreårige asylsøkere (EMA) er barn og unge under 18 år som kommer til Norge for å søke asyl, uten å ha følge av foreldre eller andre som utøver foreldreansvaret for dem. De utgjør en spesielt sårbar gruppe som har andre behov og andre rettigheter enn voksne asylsøkere. Utlendingsdirektoratet (UDI) har omsorgsansvaret for de som er mellom 15 og 18 år, mens barnevernet har ansvaret for de som er under 15 år (UDI 1). Personen defineres som *asylsøker* inntil søknaden er avgjort (UDI 2).

Asylsøknader fra enslige mindreårige asylsøkere blir vurdert ut fra et barneperspektiv. Det innebærer blant annet at terskelen for hva en regner som forfølgning, er lavere for barn enn for voksne, fordi barn tåler mindre. UDI prioriterer søknadene fra EMA fordi de mener at det er til barnets beste å få en rask avklaring i saken (ibid). Hensynet til barnets beste angis i barnekonvensjonen artikkel 3 (1) som er et sentralt vurderingstema ved alle avgjørelser som berører barn (Barnekonvensjonen). En nødvendig følge av barnekonvensjonen er at EMA må ses som en person med egne rettigheter, og dette må også få betydning for hvilket oppholdsgrunnlag som velges. Det er nødvendigvis ikke slik at det å få oppholds tillatelse i alle tilfeller er til barnets beste.

Hvis en EMA søker asyl i Norge, men ikke har noen beskyttelsesbehov, og foreldrenes tilholdssted er kjent, er det for eksempel like gjerne til barnets beste, at det får returnere til sine foreldre og sitt vante miljø i opprinnelseslandet – selv om den materielle levestandarden i Norge er bedre (Utlendingsnemda). Om myndighetene oppfatter asylsøknaden som grunnløs, kan det fattes vedtak om returnering og hjemsendelse. Mens EMA venter på behandling av asylsøknaden, får de et botilbud på et statlig *asylmottak*

1.5.2 Asylmottak

I Norge finnes det fire typer mottak; transitt, ordinære mottak for mindreårige, forsterkede avdelinger og mottak for mindreårige asylsøkere. I oppgaven begrenses det til å gjelde transittmottak for EMA og ordinært mottak for EMA.

UDI har ansvaret for at EMA får et forsvarlig omsorgstilbud mens de venter på behandling av søknaden om beskyttelse og frem til bosetting eller avreise fra Norge (UDI 3).

1.5.3 Transittmottak

Transittmottak er det første mottaket EMA kommer til etter ankomst til landet. Dette er et midlertidig bosted, noen uker, inntil asylintervju, som gjennomføres av UDI, er gjennomført (UDI 3). Informantene fortalte at botiden er på gjennomsnitt tre til fem uker.

1.5.4 Ordinært mottak for EMA

Ordinære mottak for EMA er egne mottak eller avdelinger tilpasset denne gruppens alder og behov. Disse mottak drives etter egne faglige retningslinjer. Retningslinjene gir kun en generell faglig retning for mottaksdriften og hvert mottak for EMA må utarbeide egne rutiner og metoder for hvordan det faglige innholdet skal innlemmes og tilpasses de lokale forhold (ibid). Informantene oppga at gjennomsnitts botid er på fem til åtte måneder. Enkelte hadde bodd der opptil to år.

1.5.5 Menneskehandel

Det er ikke noen enkel og lettfattelig definisjon av begrepet *menneskehandel*, som oftest omtales menneskehandel som vår tids slaveri. Ifølge Palermoprotokollen artikkel 3 kjennetegnes *menneskehandel* ved at en person får kontroll over en annen ved hjelp av ulike former for vold, trusler, tvang, forledelse eller misbruk av en sårbar situasjon (Palermoprotokollen). Denne kontrollen utnyttes slik at personen må utføre prostitusjon, tvangsarbeid, fjerne sine organer eller utføre krigstjeneste i fremmed land (Handlingsplan 2006-2009, 5). Den globale *menneskehandelen* deler verden inn i et nytt kart av avsender-, transitt- og til mottakerland. Norge regnes utelukkende som et mottakerland for menneskehandel. Norges rolle som mottakerland har medført internasjonale konvensjonsforpliktelser, som igjen har ført til egne handlingsplaner mot *menneskehandel* (ibid, 3). Det er vanskelig å måle omfanget av denne kriminaliteten, som ofte er internasjonalt organisert. På verdensbasis har FN anslått at flere millioner mennesker gjøres til årlige ofre. Tall som er innhentet av Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (heretter, KOM) viser at i 2009 var det 69 mindreårige asylsøkere som var mulig ofre for *menneskehandel* i Norge. *Menneskehandel* antas å være verdens nest største illegale økonomi, etter våpenindustrien (ibid).

1.5.6 Identifisering

En av hovedutfordringene i bekjempelse av menneskehandel er å *identifisere* ofre eller mulige ofre. Dette er en forutsetning for å kunne yte bistand og beskyttelse til ofrene. Identifisering er videre en forutsetning for at politiet skal kunne etterforske og straffeforfølge menneskehandlere. For de som blir utsatt for menneskehandel er det ikke lett selv å fortelle om sin situasjon til politiet, UDI eller hjelpeapparatet. Det er derfor av avgjørende betydning at relevante aktører har kunnskap om menneskehandel, om hvilke situasjon ofrene kan befinne seg i og hvordan de kan identifiseres. Justisdepartementet har tatt initiativ til at det har blitt utarbeidet tverrfaglig veiledningsmateriell som kan hjelpe det offentlige og frivillige tjenesteapparatet med å identifisere ofre. En indikatorliste over hvilke signaler man skal se etter har blitt utarbeidet av KOM som også har gjennomført en rekke opplæringstiltak. KOM har også utviklet flere veiledere til identifisering av ofre for menneskehandel (Handlingsplanen 2004-2009, 10; Handlingsplan 2011-2014, 19).

1.6 Oppgavens struktur og oppbygging

I det neste kapitlet vil jeg presentere den teoretiske referanserammen. I tillegg velger jeg å presentere sentrale styringsdokumenter som nødvendig referanse for analysen. I kapittel tre presenteres innledningsvis vitenskapsteoretisk posisjon og deretter den metodiske tilnærmingen. I kapittel fire presenteres analysen og avslutningsvis følger en oppsummering av de viktigste funnene og anbefalinger til videre oppfølging.

2. TEORETISK REFERANSERAMME

I dette kapitlet presenteres relevant teori samt sentrale styringsdokumenter som grunnlag for analysen. Andre teoretiske referanser som kan bidra til å spisse og nyansere analysen, blir presentert i analysekapitlet.

2.1 Yrkesrollen sosialarbeider

Harriet Holter (1960) definerer uttrykket yrkesroller som de normer, verdier, målsettinger og gruppetilhørighet som gjelder for en bestemt yrkesutøvelse. Identitet handler om hvem vi er og hvordan vi ser på oss selv, og identitet er et resultat av levd liv i samspill med andre (Bunkholdt, 1996:52). Utvider vi begrepet til profesjonsidentitet, vil det dreie seg om hvordan vi er sosialisert til yrket gjennom utdanning og senere praktiseringen av utdannelsen (ibid). I følge Levin (2004) har sosialarbeidere som yrkesgruppe sin identitet knyttet til solidaritet med utsatte grupper, kamp mot fattigdom og for sosial rettferdighet (ibid, 5).

2.2 Grunnelementer i sosialt arbeid

Sosialt arbeid har en sterk internasjonal tradisjon med røtter langt tilbake i tid. Første gang begrepet sosialt arbeid ble brukt var i en artikkel fra 1889 av Mary Richmond som ofte blir omtalt som “sosialt arbeids mor” (Levin 2004, 11).

Innenfor sosialt arbeid er relasjonen, kontaktforholdet, mellom sosialarbeider og klient av stor og avgjørende betydning. Gjennom hele sosialt arbeids historie har relasjonen til klientene vært trukket frem som viktig. En sosialarbeider får ikke uten anstrengelse status som den ”betydningsfulle andre” for klienter. Det forutsetter etablering av en god sosialarbeider og klient- relasjon (Kokkinn 2005, 20). Biestek (1994) betegner relasjonen, kontaktforholdet, som sosialt arbeids ”sjel”, mens for eksempel problemdefinerings, analyse og intervensjon er ”kroppen”. Relasjon kan ikke bygges på ord alene. Substansen i relasjonen er en dynamisk interaksjon av følelser, holdninger og de verdiene de representerer slik de kommer til uttrykk i blick, stemmeleie, kroppsholdning, håndlag og ord, det vil si gjennom samspill, samhandling og samtale. Relasjonen eller kontaktforholdet er derfor den holdnings- og følelsesmessige rammen for samtalen. Samtalen er en manifestasjon av relasjonen (ibid).

Biestek (1994) mente at den holdnings- og følelsesmessige substansen i kontaktforholdet mellom sosialarbeider og klient kjennetegnes av sju elementer. Dette er åpenhet for uttrykk for følelser som omhandler at sosialarbeideren anerkjenner klientens behov for å få utløp for følelser. Sosialarbeideren skal lytte aktivt og ikke ta motet fra eller dømme klienten. Det neste elementet er kontrollert følelsesmessig involvering. Med dette menes at sosialarbeideren skal vise en passende tilbakeholdenhet, respekt for og fintfølelse ovenfor klientens følelser. Dette skal settes inn i en meningsfull sammenheng og responsen skal være tilsiktet og tilpasset klientens følelsesregister. Det tredje elementet er akseptering. Sosialarbeideren skal anerkjenne klientens iboende og medfødte verdighet, menneskerettigheter og behov uten å ta hensyn til personlige eller individuelle kvaliteter. Videre er det fjerde elementet individualisering. Dette betyr at klientens særegne person og situasjon preger arbeidet. Intervensjonen blir dermed differensiert og tilpasset klientens unike situasjon. Det femte elementet er ikke dømmende holdning. Det må arbeides ut fra en overbevisning om at sosialt arbeid er en profesjon som utelukker fordeling av skyld og uskyld, men heller vurdere dette som hensiktsmessig eller uhensiktsmessig uten at noen dømmes skyldig. Det sjette elementet er retten til selvbestemmelse. Klienten har rett til å bestemme over eget liv, basert på menneskerettighetene. Det syvende og siste elementet er taushetsplikt.

Faget sosial arbeid har en bred kunnskapsbase, og sosialarbeidere bekler mange roller (Kokkin 2005, 11). Sosialt arbeid er et anvendt fagområde hvor hensikt er å hjelpe mennesker med å løse sine problemer (Levin 2004, 10). Den retter sin oppmerksomhet mot relasjonen mellom personen og dens omgivelser. Relasjon i sosialt arbeid kan ses på både som et tolkningsredskap og et handlingsredskap. Ikke sjelden vil våre observasjoner i vår relasjon til klientene, være den viktigste kilden til kunnskap (Levin 2004,16).

Profesjonen "sosialt arbeid" skal utøve både styring og kontroll samtidig som vi skal vise solidaritet med medmennesket. Fagfeltet blir på denne måten plassert i et spenningsfelt mellom samfunnsmessige føringer og den arenaen du møter klientene på. Dette spenningsfeltet representerer derfor to forskjellige dimensjoner, kontroll og hjelp (ibid). Dette kan knyttes til Bronfenbrenner og hans utviklingsøkologiske modell for barns oppvekst. I denne modellen representerer premissleverandøren eksosystemet, det vil si de strukturer som påvirker, her de samfunnsmessige føringer og som har indirekte betydning, som i dette studiet gjelder UDI. De viktigste samfunnsinstitusjoner befinner seg i eksosystemet. Mens

omsorgsgiverne representerer mikrosystemet som består av ungdommens nære omsorgsrelasjon, sosialarbeiderne i asylmottaket (Klefbeck og Ogden 1995, 27).

Hva sosialt arbeid er, kan beskrives på forskjellige måter. Et forsøk på å sammenfatte hva sosialt arbeid er kan være å definere sosialt arbeid som å fremme sosial forandring og problemløsning i menneskelige relasjoner, og støtte det enkelte menneske i å frigjøre seg og bli i stand til å øke sin trivsel (Levin 2004, 13). Dette bekrefter min egen forståelse av hva sosialt arbeid er.

2.3 Nasjonale føringer for identifisering av menneskehandel i asylmottak

I Rundskriv 2011 -007 fra Utlendingsdirektoratet omtales Utlendingsforvaltningens ansvarsområde som å legge til rette for å identifisere og gi oppfølging til mulige ofre for menneskehandel. Rundskrivet omtaler særlige utfordringer knyttet til identifisering og beskriver blant annet en rekke indikatorer som kan være grunnlag for å kartlegge om personen kan være utsatt for utnyttning. Det fremkommer av (RS 2011-006) at alle mottak har en selvstendig plikt til å legge til rette for identifisering av mulige ofre for menneskehandel. Dette kommer jeg tilbake til under overskriften Styringsansvar for asylmottak (se side 11). Det fremkommer videre av rundskrivet at ansatte ved asylmottak har et selvstendig ansvar for å legge til rette slik at mulige ofre for menneskehandel kan bli identifisert på mottaket. Det er utarbeidet egne retningslinjer for mottakenes håndtering av beboere som kan være utsatt for menneskehandel (RS, 2005-049). Alle yrkesgrupper som i sitt arbeid kan komme i kontakt med mulige ofre må ha kompetanse på menneskehandel, og må kunne gi riktig informasjon til ofre og vite hvem man kan henvise vedkommende videre til. Det er utformet et eget mandat for å kartlegge rammer og rutiner for tverrfaglig samarbeid om identifisering, bistand og beskyttelse på sentralt, regionalt og lokalt nivå, samt iverksette tiltak for en bedre koordinering av disse (Handlingsplan 2011 – 2014, 15).

Myndighetene skal sørge for at personer som i sitt arbeid kan komme i kontakt med mulige ofre har kunnskap til å kunne identifisere. Identifisering skal bidra til å stanse utnyttning, sikre at personen får informasjon om sine rettigheter, og derved kan henvises til rett instans for videre spesialisert assistanse. En rekke offentlige myndigheter, herunder politiet, tollvesenet, helsetjenesten og sosialtjenesten, barneverntjenesten, utlendingsmyndighetene og Arbeidstilsynet, har et generelt ansvar for at egne ansatte har kompetanse på menneskehandel,

og derved kan bidra til identifisering av ofre (ibid.). En rekke opplæringstiltak er gjennomført i regi av (KOM) og ulike etater og organisasjoner de senere år. KOM har utviklet flere veiledere til identifisering av ofre for menneskehandel. I tillegg er det laget en informasjonsfolder som gir en oversikt over hvilken bistand mulige ofre kan ha krav på, samt en indikatorliste over hvilke signaler som kan gjøre seg gjeldende hos ofre for menneskehandel (KOM 2010).

Oppsummert betyr dette at den satsningen som de norske myndigheter har gjort på området har ført til at flere yrkesgrupper har fått ansvar i forhold til identifisering og at kompetanseutvikling er fokusert.

2.4 Styringsansvar for asylmottak

UDI er ansvarlig for å iverksette statens politikk med hensyn til asylmottak. UDI har styringsansvar og kan instruere driftsoperatører innenfor rammen av den avtalen som er inngått om drift av mottaket. Styringsansvaret innebærer, drift, tilsyn og kontroll, faglig rådgivning, informasjon og opplæring og disponering av plassene. Mottaksapparatet skal utgjøre et nøkternt og forsvarlig innkvarteringstilbud med tilknyttede midler til livsopphold. UDI fremhever at et statlig mottak skal være et mest mulig normalt bosted for personer i en unormal livssituasjon. Mottaksansattes rolle skal primært være å veilede beboerne, samt legge til rette for å realisere målsettingene (UDI 4).

Asylmottaket er statens botilbud til asylsøkere til søknad om asyl er avgjort, en avgjørelse som kan ta fra noen måneder til flere år. Mottaket skal ivareta og gi vekstmuligheter for beboernes individualitet, tilhørighet og mestringsevne (ibid 4).

2.5 Krav til asylmottakenes arbeid mot menneskehandel

UDI har styringsansvar overfor statlige mottak og utarbeider retningslinjer til driftsoperatør og mottak i tråd med intensjonene i Rundskriv nr. 2011-003.

Mottaksleder skal sørge for at alle ansatte kjenner innholdet i dette rundskrivet og mottaket skal ha en medarbeider med ansvar for mottakets menneskehandelsarbeid. I oppgaven inngår

å være UDIs kontakt person, inneha mottakets spisskompetanse på feltet, sikre spredning og oppdatering av kunnskapen blant de øvrige mottaksansatte, samt bidra til å opprettholde fokus på temaet. Mottaksleder skal sørge for at personalet får tilstrekkelig veiledning i forbindelse med oppfølging av mulige ofre (ibid).

Personalet skal gi EMA god omsorg og legge til rette for at de får en trygg og meningsfull hverdag. Mottak er, som sagt, et midlertidig botilbud for personer som søker asyl i Norge fra slik søknad er presentert og inntil vedkommende er bosatt i en kommune eller et eventuelt avslag på asylsøknad er forsøkt effektivt. EMA er ei spesiell sårbar gruppe som i tillegg lever i en usikker hverdag blant annet med hensyn til framtidig bosituasjon. Hensynet til barnets beste skal stå i sentrum for alt arbeid. Dette innebærer individuelle tilrettelegginger og at det tas hensyn til blant annet alder, kjønn, livssyn, personlighet, fungeringsevne, ressurser og behov. Selvstendigjøring vil være et viktig element i arbeid med EMA (RS 2011-003).

Når mottaksansatte har grunn til å tro at en beboer kan være utsatt for menneskehandel, skal mottakets kontaktperson ta kontakt med UDIs respektive regionskontor eller Transittet for veiledning og avklaring av eventuell videre oppfølging.

Har mottaksansatte grunn til å tro at en mindreårig kan være utsatt for menneskehandel, skal mottaksleder sørge for at opplysninger om dette gis til den kommunale barneverntjenesten. Meldeplikten til barnevernet gjelder uavhengig av de mottaksansattes taushetsplikt. Plikten til å gi opplysninger gjelder både på eget initiativ og etter pålegg fra barneverntjenesten. Barnevernloven gjelder for alle barn, uavhengig av barnets nasjonalitet og oppholdsstatus (RS 2005-049).

I saker der barn kan være utsatt for menneskehandel kan det være avgjørende å handle raskt for å forhindre at barnet forsvinner og/eller blir utsatt for overgrep. Å handle raskt kan innebære at mottaksansatt i tillegg til å sende en skriftlig bekymringsmelding til barnevernet også kontakter lokalt politiet for en risikovurdering. I saker som omhandler beboere som er blitt identifisert som mulige ofre for menneskehandel, skal mottaksansatte bistå offeret med å overlevere slik informasjon til UDI (ibid).

2.6 Asylmottakenes oppfølging av mulige ofre for menneskehandel

En beboer som identifiseres som et mulig offer for menneskehandel bør som hovedregel følges opp av en ansatt. Dette er for å sikre kontinuitet i oppfølgingen av personen, ivareta konfidensialiteten samt begrense spredningen av taushetsbelagte personopplysninger.

Oppfølgingen i tidlig fase i mottaket består hovedsakelig av observasjoner og samtaler med personen. Formålet er å avdekke om personens liv, helse eller sikkerhet er i fare slik at rett hjelpeinstans kan bli kontaktet i tide, samt gi vedkommende korrekt og tillitsskapende informasjon om rettigheter og tilbud om bistand og beskyttelse. Det er et mål at offeret skal settes i stand til å ta informerte valg (RS 2011-006).

I praksis kan det være svært utfordrende å identifisere mulige ofre for menneskehandel, mange ofre kjenner ikke til begrepet menneskehandel, de opplever seg ikke som ofre eller de ønsker ikke hjelp der og da.

Dersom mottaket vurderer at det er behov for å iverksette tiltak for å ivareta en EMA, skal dette tas opp med UDI. Et mulig offer skal selv samtykke, men når det er snakk om mindreårige skal vergen/hjelpevergen involveres i innhenting av samtykke. Mottakets ansatte skal gjøre det mulige ofret kjent med sine rettigheter (ibid).

3. VITENSKAPSTEORETISK STÅSTED OG METODISK TILNÆRMING

Innledningsvis har jeg valgt å beskrive sentrale trekk og begrep innenfor vitenskapsteorien som en referanse til mine metodiske valg.

3.1 Vitenskapsteoretisk ståsted

Hermeneutikk var opprinnelig læren om tolkning av tekster men har senere også fått betydning innenfor samfunnsfagene (Fay 1996, 42). Hermeneutikk betyr forklaringskunst og er opptatt av hvordan meningsfulle fenomener kan forstås (Gilje og Grimen 1993, 142-143). Som en av de store hermeneutiske teoretikere er Gadamer grunnleggende opptatt av *forståelse* og hvordan den oppstår og utvikler seg (Krogh 1996, 232). Grunntanken er at vi alltid forstår noe på grunnlag av visse forutsetninger. Disse forutsetningene forklarer Gadamer med begrepet *forforståelse* eller *fordommer*. Når vi skal fortolke et meningsfullt fenomen, må vi starte med visse ideer om hva vi skal se etter. Uten disse ideene ville vi ikke vite hva vi skal rette vår oppmerksomhet mot. Å nullstille seg ville være å fjerne muligheten for forståelse. Vår forforståelse er altså utgangspunktet som gir retning til å undersøke det vi vil forstå. Vi må derfor ta utgangspunkt i vår erfaring og det vi vet, for å ha mulighet til å oppnå ny erfaring om det vi ikke vet (Gadamer 1999, 236).

I følge Gadamer er det nettopp grunnleggende for mennesket å forsøke å forstå den historiske og sosiale verden, den kultur og de tradisjoner den er preget av (Krogh 1996, 239). For Gadamer er det å forstå ikke bare en form for aktivitet, men noe som skjer med oss, et trekk ved vår væremåte som vi ikke bevisst kan kontrollere (Gadamer 1999, 239). Gjennom verket *Wahrheit und Method* (1960) sier han at enhver forståelse er en tolkning ut fra ens egen situasjon og dennes forståelseshorisont (Krogh 1996, 240). Gadamer var påvirket av sin læremester, Heidegger, som gjorde hermeneutikken filosofisk og allmenn. Gadamer mente at forståelse ikke er en metode som skal beherskes, men at det er noe som skjer med deg, en hendelse eller overlevering, i møte med andre. I møte med en person kan forforståelse bli korrigert av ny erfaring. Dette gjør at man i neste møte med person nummer to, har en annerledes forforståelse enn i møte med den første personen. Dette kalles for den *hermeneutiske sirkel*. Delen forstås ut fra helheten og helheten ut fra delen (ibid:239).

Gadamers poeng var at den hermeneutiske sirkel ikke bare er et spill mellom del og helhet der de som tolker står utenfor, men at den er et spill mellom forståelse og delforståelse fordi subjektet deltar og endres gjennom forståelse (Gadamer 1999, 170). Resultatet av den hermeneutiske sirkel er en *horisontsammensmeltning*, hvor vi trenger dypere inn i fenomenet og justerer vår forståelse. I en vekselvirkning mellom meg som forsker og mitt empiriske materiale, vokser forståelse gradvis fram. Den hermeneutiske sirkel gir mulighet for en kontinuerlig utdyping av meningsforståelsen (Thomassen 2006, 91-92). Videre mente Gadamer at forforståelse er intersubjektivt. Han er opptatt av det lokale fellesskapet, den sosiale virkeligheten som bidrar til å konstituere de intersubjektive meningene som individet så å si har til rådighet når de selv skal artikulere sine meninger (Krogh 1999, 236). Gadamer er ikke opptatt av de individuelle personlige erfaringene som inngår i vår forståelse, men som sagt de kulturelle og tradisjonelle erfaringene (ibid). En av Gadamers viktigste teser er at forforståelse ikke bare må tenkes som en handling som subjektet utøver, men som et uttrykk i en overleveringshendelse hvor fortid og nåtid hele tiden formidles. Med dette menes at i en her og nå situasjon, møte med en person, vil fortiden, fellesskapets kulturelle og tradisjonelle erfaringer som utgjør vår forforståelse, alltid være tilstede. For å kunne oppnå forståelse må vi derfor være bevisst vår kulturelle og tradisjonelle arv. Det er denne arven, i tillegg til våre personlige og individuelle erfaringer, som utgjør vår forforståelse og som danner vår forståelseshorisont (Gadamer 1999, 165-169). Altså det synsfeltet som vi ser og forstår verden ut fra. Jeg skal nå gå nærmere inn på hvilke dimensjoner begrepet horisont rommer.

Det å ha en forståelseshorisont, sier Gadamer, vil si at vi både kan se stort og smått, fjernt og nært. Den som har en horisont vil vurdere den relative betydningen av alle ting innenfor denne horisonten. Den som ikke har noen horisont, er et menneske som ikke ser langt nok og derfor overvurderer det som ligger for han/henne for nært. Jo mer vi ser på en horisont, jo lettere ser vi ulike sider og detaljer av den (ibid). Dette kan beskrives som at vi aktivt bearbeider horisonten. Vi lever oss inn i den og oppdager stadig nye ting. Når vi går i dybden på denne måten, utkrystalliserer det seg bestemte områder som vi tror på og som vi lurer på. En forståelseshorisont er noe vi vandrer inn i, som vandrer med oss. Mens vi vandrer, mens vi gjør ny erfaringer og bearbeider vår forforståelse, vil vår forståelseshorisont kontinuerlig endre seg. Hermeneutikk er ingen metode som lar seg overføre fra objekt til objekt, men den er derimot noe fleksibelt som kommer til uttrykk i møte med andre (ibid). Vi er deltakende, ikke kontrollerende i relasjon med andre. Formålet er ikke å redusere den andre til et objekt ved å lete etter feilaktigheter og irrasjonelle fortolkninger, men å søke etter sannhet i den

andres mening. Det er ikke objektiv sannhet i naturvitenskaplig forstand, men individets subjektive sannhet det er snakk om. For å oppnå dette må vi innstille oss på at vi kan lære noe av den andre. Til sist en viktig dimensjon i begrepet forståelseshorisont, evnen til å se utover det nære. For å forstå en persons uttalelse, må denne uttalelsen sees i perspektiv. Den må ses i kontekst (Gadamer, 1999:168).

3.2 Metodisk tilnærming

Metode i denne sammenheng forstås som “veien mot målet”. Denne “veien” inneholder å samle inn, analysere og tolke data. Innsamling, analyse og tolkning må kjennetegnes ved systematikk, grundighet og åpenhet (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005:33).

Kunnskapsinteressen ses i lys av forskjellige måter å nærme seg fenomenet på, samtidig som egen forforståelse vil påvirke prosessen. Jeg reflekterte over hvilken metode som kunne belyse forskningsspørsmålene på en egnet måte.

I studiet søkes det kunnskap om informantenes handlinger og forståelse, ikke om kausale årsakssammenhenger i en sosial virkelighet. Sagt på en annen måte søkes det å beskrive “det som fins” og ikke “hvor ofte det fins”. Det har vært avgjørende å sikre tilstrekkelig dybdekunnskap, ikke nødvendigvis representativitet. Med dette som utgangspunkt endte jeg opp med at det kvalitative semi- strukturerte intervjuet var mest hensiktsmessige for å besvare forskningsspørsmålene. Målsettingen ved det kvalitative intervjuet er å avdekke hvilke mening informantene (i denne studien sosialarbeidere i asylmottak) legger til grunn for å gjøre sine ”verdener forståelige” (Kvale og Brinkmann 2009, 218).

3.2.1 Det semi-strukturerte intervjuet

Som metode innen samfunnsvitenskapen, er det kvalitative intervjuet særlig fruktbart for å få kunnskap om menneskers forståelse av sin egen livsverden, om deres erfaringer og selvforståelse og deres eget perspektiv på verden de lever i (Kvale og Brinkmann 2009, 21). Hensikten er i stor grad at informanten skal være aktiv i intervjusituasjonen, og at intervjueren i hovedsak skal lære av informanten (ibid). Med utgangspunkt i min vitenskapsteoretiske posisjon, skal jeg ikke se bort fra meg selv, men bringe meg selv inn i situasjonen. Utviklingen av forståelsen er en dynamisk prosess mellom meg og informanten.

Ettersom informantenes egne oppfatninger og fortolkninger var av interesse for meg, var det kvalitative intervjuet nærmest et selvsagt valg, mer spesifikt en eksplorerende intervju type – utforskende og i stor grad tematisk styrt. Det semi-strukturerte intervjuet ble valgt fremfor en mer strukturert eller åpen intervjuform. Grunnen til dette er at jeg ønsket at intervjuet skulle kunne gi svar på visse temaområder og problemstillinger. Ved å velge den semi-strukturerte intervjuformen kunne det sikres at definerte spørsmål og temaer ble dekket gjennom intervjuene, samtidig som jeg hadde mulighet til å få svarene utdypet gjennom oppfølgende spørsmål. Det semi-strukturerte kvalitative intervjuet har fastlagt temaer og spørsmål det ønskes svar på.

Hva angår utformingen og struktureringen av det kvalitative intervjuet eksisterer det gradforskjeller: den eksplorerende, semi-strukturerte, intervju typen impliserer at intervjuer, på bakgrunn av vurderinger underveis i intervjuet, kan følge opp interessante tema som i utgangspunktet ikke var relevant og interessant for studien. Bare min kreativitet setter grenser for oppfølging når jeg er på sporet av noe interessant. En slik tilnæringsmåte åpner opp for ny kvalitativ kunnskap, i tillegg til emner man under studiens forberedelser hadde planlagt å skaffe kunnskap om. Intervjuet blir således en kreativ, konstruktiv prosess, i liten grad avgrenset av regler og struktur. Gjennom denne prosessen konstrueres i stor grad kunnskap på bakgrunn av interaksjon mellom meg og informanten, der og da, i motsetning til at kunnskap samles inn som objektive fakta. Kvale og Brinkmann (2009) understreker et viktig poeng i denne sammenheng når det kvalitative intervjuet blir omtalt som et håndverk – som i stor grad læres gjennom praktisering og forbedres gjennom erfaring. Ved å kalle det et håndverk hevdes det imidlertid at en unngår å redusere intervjuet til noe som utøves på bakgrunn av enten rigid formalisme eller naiv spontanitet (ibid). Kvaliteten på intervjuet vil, som før sagt, være avhengig av min kreativitet og sensitivitet. Allikevel sier Kvale og Brinkmann (2009) at det er feilaktig å tro at tilfeldigheter styrer hvordan man handler i en forskningssituasjon, handlingene våre er rasjonelle og bevisste, men en mer praktisk rasjonalitet og bevissthet mer enn en teoretisk logikk som genererer handlingene våre. Den praktiske bevisstheten er bygget opp gjennom erfaringer vi gjør oss i det sosiale livet, som vi alle er en del av- så vel jeg som informanten, det er dette Gadamer omtaler som forforståelse.

3.2.2 Intervjuguiden

Etter beslutningen om metode, og mer presist kvalitative, eksplorerende intervju er tatt, og før den praktiske intervjuingen kan finne sted, var det nødvendig å utforme en *intervjuguide* (se vedlegg 1). Selv om jeg hadde valgt en eksplorerende intervjutype – med en relativt løs struktur og med muligheter for å følge opp interessante emner underveis, så jeg det som en trygghet, å ha en ganske detaljert intervjuguide til grunn for å forsikre meg om at viktige emner ble tatt opp i alle intervjuene. Guiden ble satt opp slik at de store temaene ble delt opp i tre og til disse hadde jeg underspørsmål. Jeg la stor vekt på at spørsmålene ikke skulle være av analytisk karakter, men at de skulle være funksjonelle for sitt formål – å få informantene til å snakke om sin egen rolle og sine livsverdener, på sine egen premisser og med sitt eget språk og sine egne formuleringer.

Intervjuguiden var bygget opp på den måten at alle informantene fikk det samme inngangsspørsmålet med målsetting om at oppstartsmetoden var lik for alle, og hvor forløpet deretter utviklet seg hovedsakelig etter informantens naturlige fortellermåte. Jeg ville så følge opp informantenes fortellinger med oppfølgingsspørsmål ved å “klatre i tankene” deres.

Fokuset på oppfølgingsspørsmålene er inndelt i intervjuguiden som tre kategorier; handlemåte, forståelse og kontekst. Spørsmålene var åpne og inviterte til beskrivelser og forklaringer. Siktemålet med studien er ikke å fremskaffe generaliserbar data. Det er heller å “hente frem” kontekstuelle “lokale sannheter”(Postholm 2005, 45). Hensikten med undersøkelsene er “å få tak i” de lokale informantenes synspunkter og meninger. På bakgrunn av dette kan man si at undersøkelsen har et klart, om ikke strikt fenomenologisk utgangspunkt.

Som forsker ønsket jeg å stille meg åpen for ”fortellinger” som kan bidra til å fange opp sosialarbeidernes egne tenkemåter og erfaringer. Jeg inviterte til både rene beskrivelser av konkrete erfaringer og situasjoner.

3.2.3 Den praktiske gjennomføringen

Jeg vil her gå inn på den praktiske prosessen rundt utvalgsriterier, hvordan jeg fikk opprettet kontakt med informantene, intervjusituasjonen og gjennomføringen av intervjuene.

3.2.4 Utvalgsriterier

Postholm (2005) drøfter hvordan man skal betegne deltagerne (informantene) i forbindelse med kvalitativ forskning. Hun drøfter begrepene respondent, informant og forskningsdeltager. Begrepet respondent knyttes ofte til det mer strikt strukturerte forskningsintervjuet, mens informant ofte knyttes til det semi-strukturerte intervjuet. Forskningsdeltager derimot knyttes ofte til den helt åpne intervjuformen. I dette studie vil begrepet informant bli brukt. En informant gir, som ordet antyder, informasjon om noe. Dette “noe” tilsier at det finnes en virkelighet som informanten kjenner til og som han eller hun kan gi opplysninger om. Det betyr at det finnes en “lokal” sannhet (Postholm, 2005, 84).

I og med at studie søker kunnskap om mottaksansatte sine handlinger, erfaringer og forståelse er det allerede gitt hvilke gruppe jeg skal henvende meg til for å samle inn nødvendig empiri. Rekrutteringen av utvalget har i denne undersøkelsen et klart mål, som omtales som “purposeful sampling” eller strategisk utvelgelse av informanter (Johannessen, Tuft og Kristoffersen 2005:106). Informantene ble valgt ut på bakgrunn av følgende kriterier:

- informantene hadde erfaring med identifisering av menneskehandel
- hadde minst to års erfaring fra arbeidsstedet
- hadde sosialfaglig formalkompetanse

Med utgangspunkt i de føringer som Høgskolen i Oslo og Akershus har gitt for oppgaven, ble målet å rekruttere seks informanter fra tre forskjellige asylmottak for mindreårige asylsøkere. Målet om informanter fra tre forskjellige asylmottak ble en utfordring. UDI opplyste at mange av de ansatte ved asylmottak ikke besitter mitt tredje kriterium, at informanten måtte ha sosialfaglig formalkompetanse. Jeg har derfor intervjuet seks sosialarbeidere ved to forskjellige mottak (jfr. tidlige omtale av transittmottak og ordinært mottak for EMA s. 6). Fire av informantene hadde sosialfaglig formalkompetanse, mens de to siste hadde relevant utdannelse på universitetsnivå. Til tross for at det her ble et avvik fra kriteriene valgte jeg å la erfaringen

kompensere for dette og har valgt å definere alle som sosialarbeidere. Alle mine informanter var etnisk norske kvinner. Informantene ved transittmottaket hadde arbeidet ved mottaket i gjennomsnitt tre år, mens informantene i det ordinære mottaket hadde en betraktelig lengre fartstid, gjennomsnitt 10 år.

3.2.5 Opprettelse av kontakt med informantene

Første trinn i selve den praktiske utførelsen av intervjuene bestod i å komme i kontakt med informantene. Etter å ha utarbeidet informasjonsskriv(se vedlegg 2), intervjuguide og samtykkeerklæring(vedlegg 3) og etter tilbakemelding fra Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD, vedlegg 4) og UDI, gikk jeg i gang med rekruttering av informantene. UDI bisto meg i dette arbeidet og satte meg i kontakt med lederen i asylmottakene, som igjen satte meg i kontakt med informantene. UDI satte som kriterium at jeg ikke skulle ha mer enn en times intervjuer og at intervjuene skulle sendes til alle informantene for godkjenning. Videre skulle UDI få tilsendt masteroppgaven. Jeg sendte intervjuene til alle informantene. To responderte, mens fire ga ingen tilbakemelding på tross av gjentatte forsøk på telefon. Dette tok jeg til inntekt for at de samtykket og ikke hadde innvendinger mot utskriftene fra intervjuene.

3.2.6 Intervjusituasjonen

Intervjuene ble gjennomført i våren 2011, i en periode over to måneder. Tid og sted for samtalene ble avtalt i samarbeid med informanten. Intervjuene foregikk på informantenes kontorer i en rolig atmosfære og ingen avbrytelser og ingen telefonhenvendelser. Informantene var fokuserte og dedikerte til intervjuet. Diktafon ble benyttet til alle seks intervjuene. Alle underskrev samtykkeerklæringen før intervjuet ble igangsatt og gjort oppmerksom på at det var valgfritt å svare på spørsmål om de ble for utfordrende. Informantene ble også gitt mulighet til å avbryte intervjuet om det skulle være ønskelig eller trekke seg på et senere tidspunkt

3.2.7 Gjennomføring av intervjuene

Gjennom min yrkeskarriere har jeg selv vært i rollen som sosialarbeider hvor menneskehandel har blitt identifisert samt at jeg har jobbet utenlands med denne type problematikk. Utfordringen med å få til en best mulig utdypning av intervjupersonens subjektive beskrivelser fordrer at en bestreber seg på en holdning under intervjuet, og senere under bearbeiding av data, som er minst mulig preget av egen forståelse og situering i feltet, en holdning som blir kalt ”bevisst naivitet”(Kvale og Brinkmann, 322). Denne utfordringen tok jeg på alvor ved å gjennomføre to prøveintervju med to erfarne sosialarbeidere på min egen arbeidsplass.

Prøveintervjuet avdekket at jeg hadde for mye ”sosialarbeiderhatten” på meg og for lite forskerhatten. Jeg identifiserte meg for mye med informantens rolle og glemte å gripe tak i løse tråder. Jeg følte jeg “forsto” det som lå bak og tok ikke oppfølgingsspørsmål. Nytt av prøveintervjuene førte til at jeg hadde stort fokus på denne utfordringen under de reelle intervjuene, samt at jeg utnyttet situasjonen til å drille meg på den tekniske delen, diktafonen, slik at jeg ikke skulle fomle med denne, men stå frem som en trygg forsker.

Før intervjuet startet spurte jeg alle informantene om det var noe de ønsket å ta opp i forhold til informasjonsskrivet og annen informasjon de hadde fått tilsendt. Særlig vekt ble lagt på ivaretagelsen av informantens anonymitet og frivillighetsprinsippet.

3.3 Forskningsetiske aspekter

Etikk dreier seg om prinsipper, regler og retningslinjer for vurderinger av om handlinger er riktig eller gale. Etske problemstillinger oppstår når forskningen direkte berører mennesker, spesielt i forbindelse med datainnsamlingen, enten den foregår gjennom observasjon, intervju eller eksperimenter (Johannessen, Tufte, Kristoffersen, 2005: 91). Derfor er det viktig, på forhånd, å tenke igjennom verdspørsmål og etiske dilemmaer, som kan oppstå i løpet av et intervjuprosjekt. Samtykkeerklæring, fortrolighet, konsekvenser og forskerens rolle brukes som ramme når man utarbeider en etisk protokoll til en kvalitativ undersøkelse. Denne protokollen kan brukes som en etisk påminnelse om hva man skal se etter i praksis når man utfører intervjuene (Kvale og Brinkmann, 2009, 93).

3.3.1 Samtykkeerklæring

Hensikten med samtykkeerklæring er at man sikrer seg at informantene deltar frivillig og informerer dem om deres rett til å kunne trekk seg ut av undersøkelsen når de måtte ønske det. Videre at informantene får informasjon om undersøkelsens overordnede formål, hovedtrekkene i design og mulige risikoer og fordeler ved å delta i studien (ibid, 88). Informantene som deltok i intervjuene ble informert om studien og ga frivillig samtykke til å delta og hadde også muligheten til å trekke seg. Det ble informert om at de selv hadde rett til å bestemme hva de ville gi av informasjon og egne erfaringer, uten noen form for konsekvenser.

3.3.2 Fortrolighet

Fortrolighet eller konfidensialitet i forskning innebærer at private data som identifiserer deltakerne, ikke avsløres (Kvale og Brinkmann 2009, 90).

I undersøkelsen var fokuset på informantenes meningsinnhold og ikke personopplysninger om informantene. Dette innebærer at man ikke har meldeplikt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. Til tross for dette meldte jeg det inn og fikk tilbakemelding om at det ikke vær meldeplikt med utgangspunkt i undersøkelsens fokus.

For å ivareta fortroligheten har jeg i studien ikke nevnt hvilke asylmottak de forskjellige informantene er tilknyttet. Jeg har ikke brukt navn, men kjønn, omtrentlig alder og utdanningsbakgrunn.

3.3.3 Konsekvenser for informantene

Det etiske prinsippet om *velgjørenhet* betyr at risikoen for å skade en deltaker bør være lavest mulig (Kvale og Brinkmann 2009, 91). I og med at jeg har intervjuet tre informanter fordelt på to mottak var det viktig for meg å holde fokus på konsekvenser, slik at informantene i ettertid ikke utsettes for eventuelle represalier. Konfidensialiteten til informantene kunne være vanskelig å ivareta, da ett av kriteriene mine var å intervju sosialarbeidere med erfaring på identifisering av ofre for menneskehandel og at dette lett kan gjenkjennes av kollegaer. På den

annen side er hensikten med studiet å gi innspill til praksisfeltet, noe som forutsetter en åpen dialog til tross for at det er et sensitivt tema, og at det er viktig og skrive om temaet.

3.3.4 Forskerens rolle

Forskerens rolle som person og egen integritet er avgjørende for de etiske beslutningene som treffes og for kvaliteten på den vitenskapelige kunnskap. Betydningen av å reflektere over egen integritet som forsker, er særlig viktig i forbindelse med intervjuer (Kvale og Brinkmann 2009, 92). Grunnen til dette er at forskeren selv er det viktigste redskapet til innhenting av informasjon.

For å demme opp for informantenes eventuelle opplevelse av å bli ”evaluert”, må de få presisert at intensjonen er å få mer kunnskap om sentrale problemstillinger i deres hverdag knyttet til identifisering av ofre for menneskehandel, og at det faktisk er de som besitter slik kunnskap. Selv om informantene gjennom intervjuet får mulighet til å bringe opp og reflektere fritt omkring temaene i intervjuguiden, skal materialet likevel analyseres og tolkes ut fra mine referanserammer. Det informantene uttrykker og det jeg oppfatter, er nødvendigvis ikke det samme. Min måte å videreformidle materialet på, kan bli annerledes enn det informantene intenderte å formidle av sin erfaring på (ibid, 93). Hvilke temaer jeg velger å fremheve i analysen vil videre være farget av min forforståelse og mine forutsetninger. Det er dermed mulig at temaer som andre ville fremhevet blir oversett. Mulige kilder til bias i min undersøkelse kan ha sin basis i mine forutinntatte kunnskap og holdninger og vil mulig påvirke fordelingen mellom kategorier og følgelig også det kvantitative resultatet. Kvale og Brinkmann (2009, 92) påpeker utfordringen ved å bli for ”innfødt” slik at man ikke har distanse nok til å innta sitt eget perspektiv, men fortolker ut ifra informantens perspektiv. Jeg ser en risiko ved at mine egne erfaringer og oppfatninger kan komme til å prege en intervjuguide og dermed fungere som en begrensning. Å være forsker på eget felt representerer en utfordring med hensyn til å inneha en distanse til egne oppfatninger og å være åpen for informantenes subjektive opplevelser og formidling. Min egen erfaringsbakgrunn kan representere både en styrke og en risiko i intervjukonteksten; på den ene siden en styrke ved at jeg har kunnskap om rammebetingelser og arbeidsformer og dermed kan stille relevante oppfølgingsspørsmål. På den andre siden kan det være en risiko ved at jeg uten å ville det, kan komme til å legge mine egne subjektive føringer på tematiseringen. I beskrivelser av konkrete hendelser eller fenomener kan jeg også risikere at

min egen erfaring fra feltet kan føre til at en ”enighet” blir tatt for gitt og at fenomenet dermed ikke ble beskrevet tilstrekkelig av informanten.

3.4 Overførbarhet

I kvalitativ forskning brukes termen overførbarhet fremfor generalisering. Overførbarhet dreier seg om hvorvidt en lykkes å etablere beskrivelser, begrep, fortolkninger og forklaringer som er nyttige i andre sammenhenger (Johannessen, Tuft og Kristoffersen: 2009, 200). Det avgjørende for overførbarheten er om intervjuresultatene produserer kunnskap som kan overføres til andre relevante situasjoner (Kvale og Brinkmann 2009, 265).

Repstad(2009) formulerer et kriterium for når en forskningsrapport kan sies å ha god overføringsverdi. Han sier at når rapporten gir berørte aktører på feltet en følelse av overskridende godkjennelse i forhold til beskrivelser, fortolkning og konklusjoner. I dette ligger at de som jobber med identifisering av ofre for menneskehandel i andre asylmottak, kan kjenne seg igjen i beskrivelsen. . Ut ifra en fenomenologisk tilnærming er det ikke snakk om en direkte overføring på en situasjon til andre lignende situasjoner. Når det gjelder analytisk generalisering, så er spørsmålet i hvilken grad funn fra en studie kan brukes som en rettleiding for hva som kan komme til å skje i en annen situasjon (ibid).

3.5 Tilrettelegging av materialet for analyse

Som en forutsetning for videre analysearbeid fulgte det etter intervjuingen en periode med transkribering av lydopptakene – arbeidet med å omdanne tale til tekst. Jeg velger å omtale transkriberingsarbeidet som en del av analysen fordi omgjøring fra muntlig opptak til skriftlig tekst i seg selv er en fortolkende aktivitet. Alle mine seks informanter var etnisk norske og bød ikke på de helt store utfordringene, hva språk angår. De mest spesielle kjennetegn ved dialekter og talemåter har jeg tonet ned for å forhindre noen mulighet til å identifisere informantene. Jeg valgt å skrive alle intervjuene ut i sin hele tekst for å få en helhet og forminsket muligheten til å feiltolke den enkeltes tekst. Jeg la vekt på at det skulle være samsvar mellom det verbale og det skriftlige meningsinnholdet og brukte lang tid på å gjennomlytte og gjennomlese intervjuene gang på gang. Jeg inkluderte ikke i transkriberingen pauser, tonefall og kroppsspråk. Etter at jeg var ferdig med å transkribere intervjuene og materialet var klart for analyse, opplevde jeg å sitte igjen med et rikt og interessant materiale.

Mine informanternes historier var interessante på mange måter og det var flere temaer som ble tydelige.

3.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett på hvordan forståelse kan skapes mellom meg og informantene innenfor den vitenskapsteoretiske posisjonen, hermeneutikk. Forståelse er noe som utvikler seg i møte med andre og kan ikke ses isolert. For å forstå en persons uttalelse, må denne uttalelsen sees i perspektiv. Den må ses i kontekst. Som forsker står man ikke utenfor det fenomenet det forskes på, man er derimot en del av konteksten dette foregår i. Formålet med forståelse er i følge Gadamer, ikke å søke etter feilaktigheter, men å søke etter intensjonen bak den andres mening. Valg av metodisk tilnærming er en dialektisk prosess i startfasen av et studium, hvor kunnskapsinteressen ses i lys av forskjellige måter å nærme seg fenomenet på, samtidig som egen forforståelse også påvirker denne prosessen. Med bakgrunn i refleksjonen tok jeg beslutningen at semi-strukturert intervjuet var mest egnet. Dette fordi at jeg var ute etter å få kunnskap om mine informanternes forståelse av egen livsverden. Jeg har også sagt noe om tilretteleggingen av materialet for analyse.

4. Sosialarbeidernes handlinger, forståelses og utforming av roller i praksisfeltet – en analyse

4.1 Innledning

Innledningsvis har jeg valgt å kort si noe om de to mottakene som inngår i materialet. Dette er gjort for å gi leseren en kontekstuell referanse for analysen. Dette er ikke en sammenlignende studie, men det er av avgjørende betydning at leseren har en god forståelse av de ulike kontekstene informantene befinner seg i. Det er handling og forståelse i kontekst som er det sentrale, ikke forskjeller og likheter mellom de to mottakene som informantene i mitt materiale representerer.

4.1.1 Kontekstuell referanse – de to mottakene

Det ene mottaket har to selvstendige mottak for EMA; et transittmottak og et mottakssenter. Transittmottaket tar imot nyankomne asylmottakere i alderen 15 – 18 år. Botiden oppgis å være i gjennomsnitt fra tre til fem uker, det vil si i denne perioden blir EMA registrert av politiet og har gjennomført helseundersøkelse og asylintervjuet. Alle i MH teamet jobber 70% med identifisering og 30% i miljøet for å skape relasjon til EMA. Det andre mottaket er et ordinært asylmottak for EMA med en egen avdeling for EMA, som de blir sendt til etter oppholdet i transittmottaket. Alle EMA får tildelt en særkontakt når de kommer til mottaket. Botiden varierer etter hvor rask UDI sin saksbehandling er, og hvor raskt de tilbys bosetting i kommunene eller returnering. For dette mottaket oppgir normal botid til å være i gjennomsnitt 5 -8 åtte måneder. Begge mottakene er driftsoperatør for UDI. Begge mottakene som inngår i studien hadde etablert egne team som skulle fokusere på identifisering av mulige ofre for menneskehandel (Menneskehandel team – heretter MH team). Fem av seks informanter i studien var knyttet til MH teamet. Alle informantene var mellom 30 – 50 år gamle.

4.1.2 Sentrale temaer i datamaterialet

Analysen ble innledet med å identifisere temaer i datamaterialet som syntes relevante for å

belyse forskningsspørsmålene. Som det fremkommer av hovedproblemstillingen, er informantenes beskrivelser og omtale av handling samt forståelse og utforming av egen yrkesrolle i en gitt kontekst sentrale elementer. En grundig gjennomgang av materialet synliggjorde at enkelte temaer var mer fremtredende enn andre. De mest sentrale temaene, er knyttet til ulike perspektiver på områdene profesjonsidentitet, mulige interessekonflikter mellom politiske føringer og omsorg, samt yrkesidentitet og avmakt i et komplekst og politisert felt knyttet til identifisering av mulige ofre for menneskehandel innenfor rammen av asylmottak.

Det første som vekket min interesse var hvor nært opp til det yrkesetiske grunnlagsdokumentet (Yrkesetiske grunnlagsdokument 2002) yrkesidentiteten syntes å ligge hos informantene i beskrivelsene av så vel mandat/oppdrag, handlinger/erfaringer og i ”verdimessige betraktninger/vurderinger” knyttet til utøvelse av yrkesrollen. For det andre, informantenes til dels ulike omtaler av den samfunnsmessige kontrakten, det vil si oppdraget, informantene var satt til å utføre på de to mottakene. Dette kan indikere en type ”interessekonflikt” mellom det samfunnsmessige mandatet/oppdrag og den enkeltes profesjonsidentitet. Forenklet kan forståelsen hos informantene synes å være en type ”personlig forhandling” mellom skriftlige rutiner/føringer, handlingsplaner og definisjoner fra myndighetene og de historiene informantene møter gjennom de enslige mindreårige og hvordan faglig møte dette.

4.2 Identifiseringsarbeid i praksisfeltet - handling og forståelse

Som det fremgår av min problemstilling, står handling og forståelse knyttet til identifisering av mulige ofre for menneskehandel sentralt. Handlemåte og forståelse er nært knyttet til hverandre, og kan ikke skilles ut som at forståelse kommer forut for handlemåte, eller omvendt (Ulvik, 2002:56). Ulvik viser til at praksisbegrepet kan forstås som diskursiv praksis, da det rommer både det som sies og det som gjøres. I alt som gjøres ligger det et meningsaspekt og all praksis har et diskursivt innhold. Forståelse kan derfor undersøkes både som individers forståelse av et fenomen og gjennom fortellinger knyttet til egne erfaringer og praksis.

I det videre ønsker jeg å fremheve hvordan informantene handler i møte med de mindreårige

asylsøkerne, og hvordan dette legger grunnlag for identifisering av mulige ofre for menneskehandel. Jeg velger å fokusere på informantenes beskrivelser av egen praksis i betydning handlinger. Forståelsen ligger implisitt.

4.2.1 Eksterne krav og interne rutiner

Informantene var opptatt av å fortelle om egen praksis. De beskrev både interne og eksterne rutiner knyttet til oppdraget, nemlig det å bidra til identifisering av mulige ofre for menneskehandel. På transittmottaket var begreper som rutiner, indikatorer, møter, team, ansvarsfordeling og spesialisering fremtredende. Alle de tre informanter fra dette mottaket viste til indikatorer og rutiner som var tilpasset mottakets egenart. Som en av informantene uttalte: ” *vi har gjort eksterne indikatorer lokale ut fra hva våre utfordringer er, men ”den informasjonen som vi gir helt i starten av en samtale er helt standardisert”*. Informantene ga uttrykk for at eksterne maler fra sentralt hold var til god hjelp i identifiseringsarbeidet, samtidig som de tilpasset det metodiske identifiserings- arbeidet etter deres lokale utfordringer. Det var gjennomgående og representativt for alle informantene i transittmottaket, at skriftliggjøring av identifiseringsarbeidet var viktig og at det ble nedlagt mye arbeid i både utvikling og implementering av rutiner. Alle tre informanter viste til styringsdokumenter, føringer og standardiserte rutiner og hadde et bevisst forhold til observasjonskriterier, noe som kom klart frem i intervjuene. Som en av informantene uttrykte det ” *alle som jobber her på mottaket skal vite hva de skal se etter og hva de skal melde i fra om til de som har fått den oppgaven*”.

Selv om identifisering av mulige ofre for menneskehandel var et område informantene var satt til å jobbe med spesielt, var de avhengig av at rutiner var forankret blant alle ansatte på mottaket, for at de skulle kunne lykkes i sitt arbeidet. På spørsmål om ledelsens holdninger og kompetanse knyttet til identifisering av menneskehandel, var det entydig i materialet at de tre informantene fra transittmottaket var fornøyd med den viljen og evne som ledelsen hadde til både å avsette ressurser til identifisering, tiltak, informasjon og bekymringsmeldinger. På spørsmål vedrørende kompetanse på transittmottaket, ga alle informantene uttrykk for at de fikk omfattende tilbud om kursing/skolering. Jeg opplevde på bakgrunn av informantenes beskrivelser at det var en kunnskapsbasert og reflektert tilnærming til oppgaver og ansvar. De oppfattet seg tydelig som et team, og følgende uttalelse

er beskrivende for den “ånd” som rådet på mottaket “*vi er jo et team, vi får tilførsel hele tiden av hverandre og kurs og seminarer, vi tilføres mye – det blir noe helt annet å skulle sitte på et mottak og være EMA personen alene*”. Informantene ga gjennomgående uttrykk for at det var et godt organisert mottak, som en påpekte “*det er godt gjennomtenkt her*”.

På det ordinære mottaket var fokus i større grad rettet mot samarbeid og samarbeidsarenaer mellom de ulike instansene som verge, helsesøster, barnevern, ungdomspsykiatri og skole. Som det ble uttalt: “*Når vi iverksetter tiltak må vi kommunisere med hverandre. Det er helse, jordmor, sykehus og eventuelt fosterforeldre. Alle må på banen*”. Det var kun en av informantene som omtalte en skriftlig rutine: “*vi har en logg som vi skriver i*”.

Rutinene var i hovedsak knyttet til å støtte den enkelte mindreårige asylsøker i hverdagen. “*Vi er de som skal være der og hjelpe med å få faste rutiner på plass (...) matlaging, lekser, aktiviteter (...) og gi dem omsorg*”.

4.2.2 Yrkesetikk og ulike tilnærminger til identifisering

Følgende utsagn beskriver en tilnærming som var gjennomgående i materialet: “*Alle har en plikt på asylmottak og andre steder, å sikre at barn får den hjelpen de trenger, om det er menneskehandel eller hva som helst annet*”. Som det fremgår, gis det ikke uttrykk for at det er identifisering av mulige ofre for menneskehandel som er det sentrale, men at man faktisk hjelper, og på den måten utgjør en “forskjell” i klientenes liv. Dette representerer et overordnet verdisyn som harmonerer godt med grunnlaget for sosialt arbeid, jfr blant annet Yrkesetisk grunnlagsdokument (2002). Som det fremgår av Yrkesetisk grunnlagsdokument (2010, 5), skal helse- og sosialfaglig arbeid utøves i møte mellom mennesker. Videre er det vektlagt at det er måten yrkesutøveren møter enkeltmennesker og grupper på som er avgjørende for å kunne yte tjenester og hjelp. Det å vise respekt, åpenhet, tillit og omsorg er verdier som krever etisk klokskap og et bevisst, profesjonelt forhold til egne motiver og verdier. En av informantene beskrev at: “*vi har som taktikk her at vi skiller mellom hva som er aktiv leting etter mulige ofre og hva som er passiv leting etter mulige ofre*”.

4.2.3 Aktiv og passiv metode for identifisering

Som det fremgår av sitatet ovenfor, skiller informanten mellom aktiv og passiv identifisering.

Dette kan ses på som to forskjellige metoder, både hos den enkelte, men også når det gjelder mottakets tilnærming og forventning til den enkelte medarbeider med hensyn til ansvaret for identifisering. *Passiv leting* ble beskrevet som en metode hvor man ”tilfeldigvis” skjønner at det kan være ofre for menneskehandel det er snakk om. Det vil si, når de ikke kan la være å se at det er et mulig offer. For å uttrykke det med en av informantenes ord: ”Når det skriker mot deg og du ikke lenger kan lukke øynene for det, da må du liksom ta tak i det, for å sette det litt på spissen”.

Aktiv leting ble forklart som en fremgangsmåte eller metode for en mer systematisk tilnærming til det man ”leter” etter. Som informanten beskrev det, ”målsettingen på mottaket er at alle skal vite hva de skal se etter, og hva de skal melde fra om. Det blir tatt utgangspunkt i en indikatorliste, som er blitt tilpasset mottakets behov og utfordringer”.

Det som ble omtalt som ”å fremme identifisering av mulige ofre” for menneskehandel, var nettopp holdningen til ”aktiv leting”: “Det som fremmer, er den holdningen vi har til aktiv leting (...) vi har ansatt et menneskehandelsteam som gjør at vi har spisskompetanse. Vi sørger for at ikke alle skal ha ansvaret, men at det er noen som har ansvaret. Og det at det er organisert som spisskompetanse i et team. Det fremmer. Vi har også satt i gang et samarbeid med mange storbyer i Norge, et tverretatlig operativt team. Det er litt sånn som KOM på lokalt nivå hvis du skjønner”.

Måten arbeidet med å identifisere har blitt systematisert på, kan ses på som det som innenfor sosialt arbeid omtales som en metode. En metode kan forenklet sies å være en fremgangsmåte og en systematisering av det arbeidet du utfører i praksisfeltet for å nå gitte mål. Informanten gir videre uttrykk for at organiseringen av MH team med spisskompetanse og tydelig plassering av ansvar, oppleves som en ”driver” med hensyn til identifisering.

Dette kan tolkes som, at den ”passive” metoden kan ses på som en mer generell tilnærming med utgangspunkt i at alle barn har rett på hjelp og omsorg og at de her ikke leter etter det spesifikke knyttet til mulige ofre, men i større grad ser på gruppen av EMA som ett. Den aktive metoden er knyttet opp imot det mer særegne og spesifikke der man eksplisitt ut fra indikatorer identifiserer mulige ofre. Balansen mellom det generelle og det spesifikke kan være en utfordring for sosialarbeiderne. Når det gjelder et følsomt tema som menneskehandel

fremkom at det å jobbe med identifisering i det daglige kan oppleves som utfordrende: ”*menneskehandel er litt sånn at man kan kvie seg litt for å ta tak i det*”.

Våre yrkesspesifikke ferdigheter omfatter det profesjonsspesifikke ”håndverket”. Ulike praktiske ferdigheter, teknikker og metoder særpreger bestemte yrker (Skau 2011, 59). Personlig kompetanse er ikke yrkesspesifikk, men brukes i utøvelsen av yrker. Den er en unik kombinasjon av menneskelige kvaliteter, egenskaper, holdninger og ferdigheter som vi, mer eller mindre intuitivt, tilpasser ulike profesjonelle sammenhenger (ibid).

I yrker der samspill mellom mennesker er viktig, er vår personlige kompetanse ofte avgjørende for hvor langt vi vil kunne nå, i dette tilfellet i forhold til identifisering av menneskehandel (ibid, 61). Egne holdninger til arbeidet, til gruppen og til individet styrer mye av det vi gjør. I balansen mellom det generelle og det særegne kan en slik metode og sosialarbeiderens egen redsel for å gå inn i ofret sin historie, innebære at vår egen moralisme forkles i faglige termer. Dette kan bidra til at ofre overses. På den andre siden, kan det være et verktøy du kan bruke nettopp for å motvirke at dette skjer. Du dekker deg bak en systematisk måte å jobbe på og trenger ikke ta hensyn til dine egne holdninger og redsler. Poenget er at lokale standarder kan føre til både positiv og negativ effekt.

I en antropologisk studie av ansatte ved to norske asylmottak og deres håndtering av ulike rolleforventninger, fremkommer det at det mangfold av instanser som de mottaksansatte forholder seg til, ikke hadde et enhetlig inntrykk av hva mottakenes funksjon og de ansattes rolle var (Huseby 2008). Det samme kommer til uttrykk i min studie. Det fremkommer klart av materialet at alle informantene var kjent med sine ansvarsområder og tok utgangspunkt i de føringer som var lagt både sentralt og lokalt når de beskrev sin formelle rolle som medlem av MH- teamet, men at det opplevde det som problematisk og utfordrende å være i interaksjon og dialog med andre samarbeidende instanser.

Det ordinære mottaket kunne synes å ha en mer ”passiv” strategi basert på observasjon gjennom samvær og deltakelse i ”hverdagsaktiviteter”. Som en av informantene ga uttrykk for ”*vi savner å få den informasjonen vi trenger*” (...). Det kan stilles spørsmål ved om den passive strategien, også er et resultat av en opplevelse av avmakt. Det ordinære mottaket ga uttrykk for et savn av tilstrekkelig informasjon og rutiner for å kommunisere mellom ulike samarbeidsinstanser. Det var med smerte den ene informanten beskrev mangelen på

tilstrekkelig forhåndsinformasjon *"Så de sitter der, forstå meg rett, på sin høye hest, ja jeg blir så provosert, det er helt forferdelig". De har dokumenter, de har sikkert en mengde dokumenter fra psykiatri, helse, hjelpeverge "you name it" fra ulike instanser som har skrevet, men det blir ikke tatt hensyn til".* Det kan stilles spørsmål ved om opplevelsen av ikke å strekke til i denne type situasjoner i større grad enn for andre yrkesgrupper treffer sosialarbeidere. Med bakgrunn i Huseby (2008) kan det stilles spørsmål ved om manglende informasjon om de mottaksansattes oppdrag og ansvarsområder til samarbeidende instanser, i seg selv kan utgjøre en "slitasje". På et ordinært mottak, hvor enkelte mindreårige bor opp til flere år, er det mange instanser som blir en viktig del av hverdagen for de mottaksansatte. Desto mer uvitenhet og manglende oppfølging og forståelse de møter hos samarbeidende instanser, desto mer avmakt vil den enkelte kunne oppleve i det daglige. Ikke minst på vegne av EMA som for den enkelte mottaksansatte står i fokus. For å si det med en av informantene *"vilje og vilje (...) her på mottaket er det vilje, men hvor mye vilje det er på andre siden av bordet, det vet jeg ikke".* For igjen å vise til Yrkesetisk grunnlagsdokument (2010, 6), må barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere ofte velge mellom forskjellige interesser. Det fremgår at den primære lojaliteten skal være overfor den mest utsatte parten.

4.2.4 Krav til ny kunnskap og nye ferdigheter i et politisert felt

Kokkin (2005) peker på at sosialarbeiderens faglige selvforståelse har behov for å konsolidere seg ettersom det blir stilt nye krav og forventninger til "nye" kunnskaper og ferdigheter. Som medlem av MH teamet ved mottakene, vil den "faglige selvforståelsen" nettopp kunne komme til å "slites" mellom nye krav og forventninger om nye ferdigheter i et krevende felt, samtidig som behovet for å yte sosialomsorg er til stede. Som en av informantene sa *"jeg begynner ikke å slå ungdommen i hodet med det skremmende uttrykket menneskehandel. Jeg konkretiserer utnyttelse og ulike måter det kan foregå på".* Det ligger mye kunnskap i det å konkretisere utnyttelse og det ligger mye ferdighet i å evne å komme frem til det innerste hos et mulig offer. Som informanten sier videre: *"hun hadde behov for å komme seg etter at kroppen hadde reagert, så jeg valgte å gå en tur med henne. Vi hørte på fuglene og når hun hørte at takrennen dryppet, begynte hun å gråte (...) da var hun klar til å prate".* Utsagnet kan tolkes som en eksemplifisering av det Kokkin (2005), omtaler som verdiforankret faglighet i praksis: kunnskap og verdier anvendt i en personlig form.

Kokkinn peker på at justeringer av faginnholdet i praksisfeltet skjer nokså raskt som respons til endringer i det politiske liv (ibid, 18). Feltet identifisering av mulige ofre for menneskehandel er svært politisert og kan sies å representere et nytt fagområde. Det har for alle mine informanter vært en ”justering av faginnhold” med hensyn til de ansvarsområder og oppgaver den enkelte sosialarbeider var satt til å ivareta. Utdanningsinstitusjoner derimot, beholder ofte sine faglige idealer og sin tro på fagets verdigrunnlag og fremgangsmåter, uavhengig av disse kursendringene. Bader (1993) mener at dette kan bidra til å skape forvirring i sosialarbeiderens faglige selvforståelse. Den faglige selvforståelsen kan sies å ligge i spenningsfeltet mellom yrkesetiske verdier og holdninger og de kravene som stilles til den enkelte på fagområder som for mange vil representere noe nytt med hensyn til tilnærming. Det kan stilles spørsmål ved om dette kan utfordre den sosialfaglige profesjonaliteten.

På det ordinære mottaket for mindreårige, var det nettopp troen på egne verdier og fremgangsmåter som var rådende. Det var ikke noe i materialet som tilsa at endringer i det politiske liv, hadde ført til endret faginnhold i praksisfeltet. Det kan synes som om yrkesutøvelsen var blitt for personlig på det ordinære mottaket for mindreårige asylsøkere. Eller for å si det på en annen måte, sosialarbeiderne hadde gått i ”partnerskap” med klienten – med identifisering som mål og relasjon som medium (ibid, 117). Som en av informantene sa *”Det er med smerte vi opplever dem på nært hold (...) det er helt grusomt (...) vi er i relasjon hele tiden, håper de årene hun fikk på mottaket ble en pause fra fornedrelse og ydmykelse, og at hun ser at det finnes gode mennesker som vil henne godt”*.

4.2.5 Informasjon som metode i identifiseringsarbeidet

I materialet omtales det to informasjonsfaser som er viktig for identifiseringsarbeidet. Den første fasen er informasjonen som de ansatte gir til de mindreårige asylsøkerne. Den andre fasen er den informasjonen de mindreårige gir til de ansatte. Informantene er entydige på at det avgjørende for at identifisering av menneskehandel skal finne sted, er at sosialarbeideren sørger for å komme med eksempler på hva menneskehandel kan være, og at det blir informert grundig om de rettigheter mulige ofre har. Denne informasjonen omtales som avgjørende, både for at ofrene skal forstå seg selv som et offer, og for at de skal tørre å si at de er det og at

de skal ønske hjelp til å komme seg ut av det. Som en av informantene beskrev: *“det kan være noen som trenger en samtale fordi en miljøarbeider er bekymret for et eller annet vedrørende denne ungdommen, og da begynner vi med det og gir dem informasjon om menneskehandel.”*

En annen informant fortalte om hvordan erfaring og møte med mange enslige mindreårige, bidro til at hun etter hvert så mønstre som lignet på hverandre. Informanten fortalte at hun omdannet disse historiene til eksempler på hva menneskehandel kan være, og brukte dem aktivt i møte med mulige ofre. Som det ble gitt uttrykk for: *”Det kan være beskrivelser som har kommet frem i asylintervjuet, f.eks beskrivelse av reiserute, hvordan de kom i kontakt med smugleren, beskrivelse av smuglere. Det kan være kontakt, telefonkontakt, mange mobiltelefoner, hyppige besøk, hyppige reiser til nærmeste by, bevegelser rundt beboeren, graviditet, sykdom – alle disse tingene gir indikasjon om at her er det noe. Vi identifiserer i samtaler i observasjoner, vi skriver ned, vi loggfører alt og bruker det aktivt videre”*.

Dette blir en annen måte å tilnærme seg indikatorer. Informanten omdanner EMS sine historier til eksempler som kan tjene som verktøy i identifiseringen.

Informantene hadde en svært ulik tilnærming til innholdet i informasjonen som ble gitt den enkelte EMA. En av informantene sa at hun ikke, til tross for observasjoner som ga mistanke om menneskehandel, lot informasjon om menneskehandel ligge *“jeg gjør ikke noe med den fordi jeg ønsker å møte ungdommene som den personen de er”*. De fleste informantene ga uttrykk for at de hadde en direkte og eksplisitt tilnærming til temaer vedrørende menneskehandel i samtalene. Overvekten med hensyn til beskrivelser av en direkte tilnærming var knyttet til transittmottak, men dette har trolig sammenheng med at asylsøkeren kun har en kort botid på mottaket og at det er viktig å få på plass så mye informasjon som mulig før de flyttes til det ordinære mottaket. Tid kan ses på som en faktor i hvordan de mottaksansatte organiserer innholdet i informasjonen. Dette understrekes av følgende utsagn fra en av informantene fra det ordinære mottaket *“jeg trenger ikke å vite hva de har vært igjennom for å gi dem omsorg, historiene kommer etter hvert”*. Tidsperspektivet på det ordinære mottaket gjør at man kan tillate at historiene kommer etter hvert, og den mottaksansatte i større grad kan ”hvile” i en mer passiv metode eller tilnærming til identifisering.

4.2.6 Observasjon som metode i identifiseringsarbeidet

Å observere er å iakttå, legge merke til, undersøke eller holde utkikk med noe (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2005, 117). Observasjon er helt sentralt for informasjonsinnhenting i miljøarbeid. Observasjon som metode for informasjonsinnhenting er egnet innenfor rammen av asylmottak. Sosialarbeiderne er sammen med de mindreårige asylsøkerne i forskjellige situasjoner i dagliglivet. I den ene konteksten, det ordinære mottaket, kan observasjonen gjøres over tid og i svært mange ulike situasjoner. Den andre konteksten, transittmottaket, er mer begrensende ut fra tidsperspektivet.

Observasjon er et viktig bidrag som grunnlaget for vurderinger rundt identifisering. Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) har utarbeidet en indikatorliste som skal danne grunnlag for hva de ulike fagaktører skal ha som utgangspunkt ved observasjon i identifiseringen (KOM 2008, 3). Alle informantene vektla betydningen av observasjon som metode i identifisering av mulige ofre. Flere av informantene snakket om at et grunnleggende utgangspunkt for identifiseringsarbeid var å observere asylsøkerne i daglige omgivelser på mottaket: *“ja, jeg kan begynne med den siste saken som ble identifisert. Vi så at hun holdt seg unna. Hun gikk gjerne ikke til kantina, da måtte hun følges av personalet. Selv om hun hadde følge med de andre jentene var ikke dette trygt nok for henne for det var mange gutter i kantina. Hun var svært ubekvem og utrygg i møte med gutter og menn”*. En annen informant beskrev følgende: *“Det kan være besøk, kontakt, telefonkontakt, mange mobiltelefoner, hyppige besøk, hyppige reiser til nærmeste by, bevegelser rundt beboeren, graviditet, sykdom – alle disse tingene gir indikasjon om at her er det noe”*.

Viktigheten og nødvendigheten av både å observere og samtidig informere er tydelig i materialet. Når det gjelder observasjon i praksis kan det synes som om informantene har en svært ulik tilnærming, avhengig av om det var utarbeidet felles rutiner eller ikke. Det ene mottaket, transittmottaket, hadde utarbeidet egne lokalt tilpassede indikatorer for observasjon – *“Vi tar utgangspunkt i observasjonsindikatorene. Ting vi skal observere er blant annet om vedkommende har mange mobiler eller det virker som om hun eller han blir kontrollert av noen andre utenfra”*. På det ordinære mottaket kunne det synes som metoden var litt opp til den enkelte mottaksansatte. Det var ingen fellestrekk i materialet fra dette mottaket med hensyn til hva som skulle vektlegges i observasjonen, hvilke kriterier som skulle legges til grunn. En av

informantene på det ordinære mottaket omtalte at: *"det jeg bruker informasjonen mest til er å observere (...) jeg lar informasjonen ligge for jeg ønsker å møte ungdommene som den personen de er"*. En annen sa at *"miljøet har som oppgave å observere og være dyktige på å si fra når de er bekymret for et eller annet uavhengig av hva det er for noe"*. I og med at begge asylmottakene hadde egne MH-team fikk de informasjon om observasjonene også fra miljøarbeiderne.

Ved begge mottakene var det en systematikk med hensyn til hva miljøarbeiderne skulle gjøre med sine observasjoner i det daglige. Observasjonskriteriene var mer spesifikt utformet på transittmottaket. En grunn til dette kan være at det på transittmottaket var mange ansatte, mens det ordinære mottaket var færre. I tillegg var observasjonstiden mye kortere på transittmottaket enn på det ordinære mottaket, noe som stiller krav til effektivitet i identifiseringsarbeidet. Som en av informantene sa det: *"effektiviseringsprinsippet for oss går på at vi må sjekke ut nyankomne mye kjappere, kanskje være mer aktive på å søke opp, vi er avhengig av informasjon fra miljøet fordi vi rekker ikke å se det selv"*.

4.2.7 Roller og relasjon - "det er relasjonen som gjør at vi får tak i det"

Relasjon er et sentralt element i sosialt arbeid. Relasjon mellom klienten omtales som sjelen i sosialt arbeid (Oltedal 1988). Noen av informantene ga uttrykk for hvor følelsesmessige belastende det var å være "nær" historiene til de mindreårige asylsøkerne som var mulige ofre for menneskehandel.

Arbeidsmodeller har i stor grad blitt utviklet på grunnlag av andre fags teorier og er basert på fagutvikling i praksis. Verdigrunnlaget til den enkelte utøver og arbeidsplassens behandlingssideologi er i stor grad avgjørende for hvilke teorier og modeller som benyttes. *Fagets felles verdier* er underlaget for aksjon og reformarbeid, sosial handling og behandling. Opptatthet av personen -i- situasjonen og den sosiale sammenhengen, er sentrale verdier. Det kan sies å være et relasjonelt samspillet mellom klienten/brukeren og omgivelsene. Materielle og sosiale systemer er ofte en utløsende faktor i mangelen på sosialt velvære. Sosialarbeidere opptrer derfor som meglere og "ressursfremskaffere" innenfor disse systemene (Kokkin, 2005). Sosialarbeidere bidrar til å bevisstgjøre og myndiggjøre klienter/brukere og bistår dem

i deres egen utvikling og i egne problemløsningsprosjekter. Profesjonelt sosialt arbeid er dermed ikke verdinøytralt.

Når samtalene/intervjuene kom inn på temaer mer knyttet til egen rolle og forståelse av egen rolle, var informantene gjennomgående opptatt av relasjoner og omsorg. Som en ga uttrykk for *”relasjonen bygger seg ofte opp etter hvert som vi begynner å gi hjelp”*. En annen mente *”at hun kanskje fremsto som en klar og trygg morsfigur”*. Følgende beskriver den tro informantene hadde nettopp til relasjon og relasjonsbygging: *”det er relasjonen som gjør at vi får tak i det”*.

Informantene skilte seg i beskrivelser av handlinger og rutiner med hensyn til identifisering. Historiene som fremkom gjennom intervjuene, synliggjorde hvor tøft informantene syntes det var å arbeide med identifisering av mulige ofre. Et sentralt tema i materialet fra det ordinære mottaket kan sies å være hvordan forståelsen kan synes å være en kontinuerlig forhandling mellom de mer *”byråkratiske”* rutineene, handlingsplaner, definisjoner og føringer gitt fra myndighetene versus de livshistoriene de mottaksansatte møter daglig gjennom EMA. Denne *”forhandlingen”* kommer til uttrykk i utsagn som *”vi står midt i et kryss, vi ser dem, vi har førstehåndsopplysninger, vi vet om dem, vi ser dem med smerte og vi opplever dem på nært hold, vi hører historiene”*. På spørsmål om hva de faktisk gjorde og hvilke rutiner de hadde på mottaket med hensyn til identifisering, var det en av informantene som ga uttrykk for at *”min viktigste oppgave er å gi omsorg, skape tillitt og trygghet”*. Dette indikerer at det å stå i *”krysspress”* skyggelegger bevisstheten om rutiner og handlinger. Dersom det sentrale perspektivet er relasjon vil enhver rutinehandling være rettet inn mot nettopp å bygge opp relasjon gjennom tillitt og trygghet. For å si det med en av informantenes ord: *”det handler om relasjon, masse tid, være ærlig, tørre å snakke om ting”*.

På det ordinære mottaket for enslige mindreårige asylsøkere hadde de mottaksansatte opparbeidet en nærmest familiær relasjon til de EMA. Det er tydelig i materialet at de ansatte på en helt annen måte enn på transittmottaket blir en del av den enkelte EMA sitt hverdagsliv. Dette blir tydelig veldig tøft, når den jobben de har gjort over tid med å identifisere mulige ofre ikke bidrar til annet enn at personen får avslag og sendes ut. Den personlige relasjonen hjelpearbeideren bygget opp kan uttrykkes gjennom følgende *”den nyttårsaften var ikke noe (...) den ble ødelagt”*. Informantene var gjennomgående opptatt av å være noe for den enkelte så den tiden, og ofte årene, beboerne

hadde på mottaket skulle ha en egenverdi, i betydning å være noe vedkommende husket som: ”noe godt og nært i det videre livet”.

4.2.8 Å finne mening i ”det meningsløse”

Flere av informantene synes å prøve å finne en mening i det som opplevdes som ”meningsløst”. På spørsmål om det opplevdes som å gi lite mening å ta belastningen med å informere, var det gjennomgående at det verken ga mening for de asylsøkende eller for de mottaksansatte - ”det er ingen som aner hvor tøft det er for disse jentene og guttene. Det er helt grusomt. Og jeg må si det gjør så sterkt inntrykk på meg når jeg hører hva de sier, jeg ser det jo”. På direkte spørsmål om det er relasjonen til de mottaksansatte som gjør at de opplever å hjelpe de mindreårige svarte en av informantene “Ja, hele tiden. Det jeg tenker mange ganger er at jeg håper de to årene hun fikk her på mottaket, at hun fikk en pause i livet sitt”. Sosialarbeiderne har en forventning på seg om å gi hjelp til hjelpetrequende i vanskelige situasjoner. Denne form for relasjon krever nærhet til og forståelse av den hjelpetrequendes situasjon. Å la den mindreårige asylsøker komme nær sin historie, kan bidra til at flere “tør” åpne for erkjennelse av at de er ofre for menneskehandel. For sosialarbeidere som kommer for nær, kan det følelsesmessige aspektet bli belastende og jobben kan bli utfordrende å håndtere. Yrkesetisk grunnlagsdokument (2002:6) påpeker at lojalitet overfor klient/bruker rangerer over lojalitet mot kollegaer og arbeidsgiver. Nettopp denne lojaliteten kan i seg selv bli en belastning i yrkesutøvelsen.

4.2.9 Intuisjon som metode - vi har ”radaren”!

Det finnes situasjoner der en får en intuisjon eller fornemmelse av noe. Informantene forteller at dette gjerne er knyttet til konkrete opplevelser og hendelser. Som en av dem sier ”For det handler mye om en følelse av noe (...) du ser jo de nye her, de har ikke den følelsen som de ”gamle” som har holdt på med dette her i mange år...” På det ordinære mottaket var det et større fokus på taus kunnskap. På spørsmål om de leter etter mulige ofre for menneskehandel svarte en av informantene ”nei vi leter ikke, men vi har det her (peker til hodet)...Radaren”. Polanyi (2001:4) har gjennom “Den tause dimensjonen” gjort rede for dette begrepet taus kunnskap, og beskriver den implisitte kunnskapen som den tause kunnskapen. Dette fordi den er knyttet til våre sanser, erfaringer og intuisjon (ibid). Det kan være vanskelig å sette ord på hva det er hos den mindreårige asylsøker som får en til å handle slik en gjør i en gitt situasjon,

eller hvordan en kommer frem til ulike slutninger. Et viktig poeng hos Polanyi (2000) er at kunnskap er personlig, og at den er en aktivitet (ibid).

Et annet sentralt begrep som har betydning når en snakker om å anvende taus kunnskap er begrepet ”den reflekterte praktiker” (Schøn 1983, 26). Schøn (ibid) sier videre at praksissituasjonene kan være komplekse, ubestemmelige og ofte fylt av usikkerhet og verdikonflikter. En rutinepreget oppgave kan få et uventet forløp, de kan inneholde elementer av overraskelser (ibid, 26). Situasjonene er aldri like eller identiske. De må tolkes for å skape en helhetlig mening og forståelse av situasjonen. Man kan velge flere muligheter ifølge Schøn (1983). Enten kan man ignorere hendelsen, man kan reflektere etterpå og se hva man kunne gjort annerledes eller man kan reflektere i selve handlingen. Dette kaller Schøn for ”*reflection in action*” (ibid:26). I denne handlingsprosessen kan det være nødvendig å omstrukturere handlingsstrategier, endre forståelse av fenomener eller måter å formulere problemer på. ”*Reflection in action*” gir muligheter for å handle på stedet, muligheter for å samle flere data, observere fenomener og overveie deler av ”*knowing in action*” om det er en tjenelig måte å løse problemet på (ibid, 22).

Schøn betoner at dyktig utført arbeid, må kunne gjenkjennes, vurderes og bedømmes i forhold til faglig skjønn. Det skjønn som de mottaksansatte utøver er ikke vilkårlig. Det er begrunnet i kunnskap, innsikt og forståelse. I dette skjønnet ligger det implisitt et krav om dialog og kommunikasjon både med EMA og med andre samarbeidspartnere og instanser (ibid, 22). Som det ble gitt uttrykk for: ”*Jeg kjenner det igjen, jeg har en følelse. Det går på erfaring, det går på (...) jeg bare vet det*”.

Begrepet taus kunnskap brukes på mange måter og innenfor ulike felt. Det er blant annet knyttet til arbeid og yrkesutøvelse, og forbindes gjerne med praktisk rettede yrker innenfor helse- og omsorgssektoren. I møtet med den enkelte klient tar den ansatte i bruk en form for praktisk kunnskap som er utviklet fra egne praksiserfaringer, eller overført fra det fagmiljøet den enkelte er en del av. Denne formen for kunnskap har i forskjellige sammenhenger fått ulike betegnelser: taus kunnskap, handlingskunnskap, helhetskunnskap, ferdighetskunnskap og praksiskunnskap. Mange har problemer med å sette ord på og beskrive hva denne kunnskapen konkret består av. Kunnskapen finns, den anvendes, men den blir i liten grad beskrevet muntlig eller skriftlig (Levin 2004;49). En av informantene brukte taus kunnskap som et utgangspunkt for handling. ”*Ja, det er fingerspissfølelse*” som førte til at hun tok den

mindreårige inn til samtale for å bli bedre kjent med henne og finne ut på hvilken måte hun ” kunne få jenta til å snakke på”. Det var gjennomgående i materialet at informantene anvendte sin tause kunnskap, ”Det er så mye som føles i luften (...) jeg har jobbet her i mange år (...) jeg har det med meg”. En annen uttrykte det på denne måten: ”jeg finner alltid ut av hvilken tone jeg må inn på for å nå frem”.

4.2.10 Den integrerte kunnskap og faglig skjønn

Levin (2004) omtaler taus kunnskap som integrert kunnskap. Den tause kunnskapen kommer ikke til uttrykk i manualer og rutinebeskrivelser. På transittmottaket var det ingen av de tre informantene som var inne på temaet taus kunnskap i intervjusituasjonen, men som tidligere omtalt var alle tre informanter fra det ordinære mottaket inne på temaet. En grunn til dette kan være at på transittmottaket hadde de mottaksansatte mye kortere fartstid og var yngre enn de som arbeidet i det ordinære mottaket. En måte å forstå dette på, er at erfaringer kan spille en vesentlig rolle i utviklingen av taus kunnskap. Informantene på transittmottaket var imidlertid nærmere feltet menneskehandel, i den grad at de ofte opplevde å bli hørt av sentrale myndigheter innenfor feltet. En annen måte å forstå det på kan handle om at disse informantene i større grad var trent i å gjøre feltet eksplisitt og uttalt. Mens den ene informanten på transittmottaket var opptatt av å definere hvordan de aktivt lette etter mulige ofre for menneskehandel og hva dette gikk ut på i praksis, sa til sammenligning en informant på det ordinære mottaket, at de ikke lette aktivt. Dette kan forstås som at dette ikke var nødvendig, da kunnskapen om identifisering var integrert hos den enkelte i form av en følelse, ”en radar”. Det kan allikevel stilles spørsmål ved om dette er godt nok. En individuell ”radar” bør ikke være et for sentralt verktøy verken i identifisering eller sosialt arbeid.

Levin (2004) omtaler skjønn som del av integrert kunnskap. Holdninger og skjønn innebærer at uansett om en sosialarbeider er underlagt ulike lover og har et klart mandat og regelverk, må han/hun bruke sosialfaglig skjønn i sin forståelse og vurderinger i hver sak. I ordboken er skjønn forklart som forstand, bedømmelse. Martinsen (2003) omformulerer ”å utøve skjønn” til å skjønne det faglig. Det er nettopp det å skjønne noe faglig som blir det sentrale.

I FOs Yrkesetiske retningslinjer heter det at sosialt arbeid forutsetter evne til faglig og moralsk dømmekraft, og til det å utøve skjønn. Som det fremgår av Yrkesetisk

grunnlagsdokumentet (2010, 9) er å utøve skjønn knyttet til det å overveie ulike sider ved sammensatte og vanskelige situasjoner, og å kunne avveie mellom ulike interesser og hensyn. Yrkesetisk dokument kan forenklet sies å synliggjøre og ramme inn sentrale sider ved profesjonsidentitet, og utgjør på mange måter ”ryggmargsrefleksjonen” hos sosialarbeidere. Terum (2003) legger til grunn at der er lovverket, retningslinjer, kulturen på arbeidsplassen og faglig forståelse som påvirker de konkrete enkeltbeslutninger. Ulikhetene i informantenes tilnærming til identifisering, kan skyldes at de har forskjellige selvforståelse. Terum (2003) mener at sosialarbeidere i større grad må ta innover seg hva det betyr å jobbe innenfor en offentlig kontekst. Flere av informantene gir uttrykk for en viss skepsis i beskrivelse av andre instanser sin forståelse: *”sansenapparatet deres forstår det ikke (...) de har ikke erfaringen, forståelsen eller interessen”*. En sa det på følgende måte: *”det er den terapeutiske tilnærmingen som gjør at vi får tak i det (...) det er ikke bare de verktøyene vi bruker, men samtalen og tilstedeværelsen”*. Dette kan indikere en type mistillit til samarbeidende instanser. Flere av informantene hadde erfaring fra barneverninstitusjoner og flere ga uttrykk for at de brukte en fysisk og tilstedeværende tilnærming preget av nærhet til EMA.

Faglig skjønn kan skape “privat praksis”. Det kan komme til uttrykk ved at den enkelte mottaksansatt i stor grad utformer sin egen tilnærming til identifisering. Det var tydelig i materialet at de enkelte informantene støttet seg til felles rutiner, praksis og indikatorer, men at de i beskrivelser av handling tok utgangspunkt i skjønn og erfaringsbasert kunnskap. Innenfor en verdisfære, slik som spørsmål knyttet til identifisering av EMA, foretas det valg basert på personlige erfaringer og vurderinger. Begrepet fortrolighetskunnskap (Levin, 2004) synes å fange opp et viktig aspekt ved de mottaksansattes praktisering av yrkesrollen. Fortrolighetskunnskap, blir av Levin (ibid:49) beskrevet som noe man erverver gjennom forståelse av den andre – at en tar den andres rolle og at en benytter seg av empati. Denne kunnskapen kan bare erverves gjennom egne erfaringer i den konkrete virkeligheten hvor de aktuelle fenomener opptrer.

Det å gjøre vurderinger, foreta valg og fatte beslutninger som får følger for andre menneskers liv, forutsetter moralsk dømmekraft. Yrkesutøvere må kunne utvise dømmekraft som integrerer en faglig vurdering av den konkrete situasjonen med yrkesetiske verdier og holdninger. Slike overveielser krever ydmykhet, lydhørhet og mot. I tillegg til yrkes- og utdanningsbakgrunn er personlige egenskaper og tidligere erfaringer viktige i det daglige arbeidet. Flere sider ved mottaksarbeid er av en karakter som krever skjønnsmessige

vurderinger.

4.3 Mottaksansatt - myndighetsutøver eller terapeut?

Levin (2004) omtaler en studie hvor og hvilke posisjoner sosialarbeiderne talte fra. Studien tok for seg sosialarbeideres ulike subjekter, posisjoner eller roller som utgjorde grunnlag for handlinger. Det kom frem at det var et mangfold av subjekter, posisjoner og roller som utgjorde grunnlaget. Dette ble igjen delt inn i tre kategorier : *myndighetsutøver, pedagog og terapeut*. I det følgende skal jeg gå nærmere inn på det i mitt materiale som syntes å utgjøre basis for handlingene i arbeidet med EMA.

Som tidligere omtalt, kan de ansatte på transittmottaket synes å være mye tettere knyttet opp mot myndighetsutøvelse, enn det ordinære mottaket. Dette kan skyldes både nærheten til overordnede myndigheter, og aktiv representasjon og deltakelse i relevante fora og utvalg. Sagt på en annen måte, det synes som de tilsatte ved transittmottaket hadde opplevelsen av å ha en helt annen innflytelse på systemet enn de tilsatte på det ordinære mottaket. Som en av informantene sa: *”vi sier jo i fra til UDI (...) vi har et relativt godt samarbeid med dem. Jeg liker ledelsen her, de tar ting videre”*. Transittmottaket som kontekstuell ramme var preget av fokus på rutiner og det å sikre en helhetlig og omforent praksis med hensyn til identifiseringsarbeidet. I tillegg hadde mottaket et aktivt samarbeid med feltet i Europa, i tillegg til politi og andre instanser som bisto i de ulike faser av identifiseringen. De senere tiår har det vært en tendens til økt byråkratisering med større bevissthet omkring og vektlegging av lovforvaltning og rettssikre saksbehandlingsprosedyrer i sosialt arbeid (Levin 2004, 18). Det kan stilles spørsmål ved om dette mottakets nærhet til andre sentrale instanser og myndigheter har vært utslagsgivende for en mer tydelig praktisering av forvaltningsperspektivet i identifiseringsarbeidet.

Nasjonale handlingsplaner stiller krav om nye ferdigheter i sosialt arbeid. Som Kokkinn (2005) understreker, stilles det både krav til rettssikker og forvaltningsmessig forsvarlig saksforberedelse og ikke minst samarbeid med andre høykvalifiserte faggrupper; krav om en utvidet spisskompetanse og spesialisering; krav om samordning med andre etater i velferdssektoren. Med mange nye krav og forventninger til ny kunnskap og nye ferdigheter har den ”faglige selvforståelsen” behov for å konsolidere seg. En justering av faginnholdet i praksisfeltet skjer som sagt nokså raskt som respons til endringer i det politiske liv

(ibid, 18).

Identitet handler om hvem vi er og hvordan vi oppfatter oss selv, og identiteten er et resultat av levd liv i samspill med andre (Bunkholdt 1996, 53). Utvider vi begrepet til profesjonsidentitet, vil det dreie seg om hvordan vi er sosialisert til yrket gjennom utdanning og senere praktisering av utdanning (ibid). På det ordinære mottaket for mindreårige asylsøkere viser materialet at de i hovedsak har en terapeutisk og pedagogisk tilnærming til de mindreårige asylsøkerne. De var opptatt av å gi de EMA omsorg i løpet av den tiden de bodde på mottaket. Målet var at dette kunne føre til en følelse av egenverdi hos de EMA, og mulige ofre for menneskehandel. Materialet er tydelig på at dette behovet var sterkere hos de ansatte på det ordinære mottaket. Dette kan forstås ut ifra at de kom så "tett på" de unge over tid, at det utviklet seg en moderlig og beskyttende relasjon.

4.3.1 Personlige forhandlinger mellom erfaringsbasert kunnskap og myndighetenes føringer

I det følgende ønsker jeg å fokusere på hvordan de mottaksansatte utformer og forhandler sin rolle mellom erfaringsbasert kunnskap og myndighetenes føringer. Gjennom de senere år har myndighetene hatt en omfattende innsats rettet mot identifisering av ofre for menneskehandel. Dette har resultert i en rekke handlingsplaner med klare forventninger til det enkelte mottak, og til den enkelte mottaksansatte. "Presset" vil i særlig grad være rettet mot de tilsatte i MH teamene da de har et klart mandat rettet mot å identifisere mulige ofre. Det å yte den best mulige tjenesten med hensyn til identifiseringsarbeidet kan komme i en personlig konflikt med den enkeltes profesjonelle standard. Som profesjonelle hjelpere er sosialarbeidere forpliktet av andres ve og vel, en forpliktelse som ligger utenfor det politiske (jfr bl a Yrkesetisk dokument, 2002).

Alle informantene på begge mottakene var knyttet til MH team, og var godt kjent med de føringene som var lagt med hensyn til mottakets oppgaver og ansvarsområder i arbeidet for identifisering av mulige ofre. Viktigheten av ikke å bygge opp EMA og etablere gode relasjoner basert på tillit og det å være noe, i betydning utgjøre en forskjell for den enkelte, var gjennomgående temaer i samtalene. Som det kom til uttrykk: *"for noen er jeg kanskje en klar og trygg morsfigur (...) for andre kanskje en søster eller tante"*. Det er tydelig i

materialet at relasjonsbygging står sentralt, dette gjelder for begge mottakene. Det kan stilles spørsmål ved om den enkelte i sin yrkesutøvelse kommer for nær klienten? Det ligger føringer for at et asylmottak er et lavterskeltilbud, de fleste mottaksansatte vil ikke kunne få bygget opp relasjonen innenfor den tidsrammen de har til rådighet.

De mindreårige asylsøkerne er på mottaket i opp til to år. Som sosialarbeider får de et ”nært” forhold til både personene og historiene deres. De ser og opplever smerten og angsten hos de mindreårige. På det ordinære mottaket ga informantene uttrykk for både, oppgitthet og til dels maktesløshet. I sosialt arbeid er det viktig å ha med seg ”selv” på en måte som gjør at man ikke fremstår som distansert. Informantene kan synes å leve i en daglig balansekunst mellom hensyn til klienten og det oppdraget de er satt til å bidra til; identifisering av mulige ofre for menneskehandel.

Yrkesrollen i sosial arbeid kan innebære at en og samme person på den ene side ivaretar klientens rettigheter og på den annen side vurderer og bedømmer i henhold til lovens og samfunnets krav. Når samtale/intervjuene kom inn på temaer mer knyttet til egen rolle og forståelse av egen rolle var informantene på det ordinære mottaket svært opptatt av relasjoner og omsorg. Som en ga uttrykk for ”*relasjonen bygger seg ofte opp etter hvert som vi begynner å gi hjelp*”. En annen mente at hun kanskje fremsto som en klar og trygg morsfigur. Følgende beskriver den tro alle informantene hadde nettopp til relasjon og relasjonsbygging: ”*det er relasjonen som gjør at vi får tak i det*”. En annen informant fra samme mottak sier ”*og det her er min søster sier hun (...), men vi er litt bevisste på at vi ikke er mamma, vi er ikke pappa (...), men vi er en omsorgsperson, jeg tenker så godt det må være å si ordet mamma, bare få si ordet*”. Her ligger det større grad av emosjonell distanse. Det å gi klienten mulighet til å uttrykke ordet mamma, kan synes som en bevisst metode for å sikre trygghet og nærhet i relasjonen. Hvor langt den enkelte velger å gå med hensyn til å bli personlig med klienten er en personlig avgjørelse. Det går et klart skille mellom det å være privat, personlig og profesjonell i sosialt arbeid (Kokkin, 2005). Både avstand og det å komme for nær kan bidra til at man overser viktige aspekter. Relasjon i sosialt arbeid kan ses på både som et tolkningsredskap og et handlingsredskap. Ikke sjelden vil våre observasjoner i vår relasjon til klientene, være den viktigste kilden til kunnskap (Levin 2004, 16).

Alle informantene på det ordinære mottaket ga uttrykk for at de ”syntes synd på” de

EMA. Samtidig opplevde de en maktesløshet i forhold til andre samarbeidsinstanser og myndigheter. Det kan stilles spørsmål ved om det etableres en form for ”allianse” med de mindreårige asylsøkerne mot myndighetenes manglende oppfølging.

4.3.2 Kommunikasjon og samarbeid mellom forvaltningsnivåer

KOM har utarbeidet egne indikatorer for observasjon og samtale i identifiseringsarbeidet, men som en av informantene understreket: *”hvis man ikke ser finner man ikke”*.

Brosjyrematerialet fra KOM ble beskrevet som: *” som en type idebank (...). De setter tankene i gang og blir veiledere, oaser som vi kan hente av”*. Dette indikerer at de mottaksansatte legger eget skjønn og erfaringskompetanse til grunn for de faktiske handlinger, og at nærheten til klienten og dennes personlige historier kan bidra til å operasjonalisere indikatorene på en treffsikker måte. Som det fremkommer av KOM sin veileder, er indikatorlisten ikke uttømmende. Det kan virke som om informantene bevisst tar inn informasjon de får fra asylsøkerne og bevisst bygger videre på denne kunnskapen. Deres erfaringsbaserte kunnskap utvikles i samhandling med noen, i dette tilfellet med den mindreårige selv.

Det ble gjennomgående understreket at kommunikasjon mellom forvaltningsnivåene, de samarbeidende instanser og mottakene måtte bli bedre. Som flere uttrykte: *”Det er ikke automatikk i at intervjuerne ringer til mottaket og melder en bekymring, det er i seg selv veldig kritikkverdig”*.

Opplevelsen av mangelfull kommunikasjon mellom forvaltningsnivåene kan tenkes å bidra til utvikling av en praksis preget av privatpraktisering på det ordinære mottaket for enslige mindreårige. Som en av informantene sa: *”det er ikke noe samarbeid, så vi må finne opp kruttet og starte på nytt igjen hver gang. Det tenker jeg er dumt for jenta (...) det ville vært mye bedre for henne om noen hadde tatt en telefon og fortalt litt for da hadde jenta sluppet å gå rundt å føle at ingen vet, det er mye deiligere å vite at noen vet”*.

Videre ble forhold som egnede bo -tilbud, bedre saksbehandlingsrutiner og raskere saksbehandlingstid samt betydningen av at MH teamene var organisert som spisskompetanse i organisasjonen vektlagt. De tilsatte ved transittmottaket hadde som tidligere omtalt større grad av ”nærhet” til myndighetene. De var representert i råd og utvalg og sto sentralt i høringer. Informantene ga videre uttrykk for at manglende oppfølging fra myndigheten kunne

vanskeliggjøre å innta en profesjonell identifiseringsrolle. Som en av informantene sa *“ja det er noe som ikke fungerer (...), for man blir så oppgitt i forhold til systemene, hva er vitsen”*. Dette gjør noe med å opprettholde forventningene til rollen de har i identifisering. Mulige strategier som utvikles hos den enkelte kan være å overse ut fra forståelsen av at det *“skjer ikke noe allikevel”*. Dette kan føre til en opplevelse av avmakt i utøvelse av yrkesrollen.

4.3.3 Avstand mellom beslutningstakere og utøvere i praksisfeltet

Avstanden mellom utøvere i feltet og beslutningstagere var ulik på de to mottakene. Det ene mottaket var representert i referansegruppen til KOM og opplevde å ha en viss innflytelse på systemet /føringer og beslutninger. Det andre mottaket opplevde stor avstand til *“systemet”* og hadde ikke opplevelsen av å være innlemmet eller *“hørt”*. Som det kom til uttrykk: *“Det er ikke noe logikk i noe som helst. Det henger ikke på greip i det hele tatt, våre observasjoner stemmer ikke med den vurderingen som UDI gjør”*. Eller for å si det med en annen informant fra det samme mottaket: *“Det burde ikke være så byråkratisk (...) UDI systemet er så rigid”*.

Forenklet kan det sies å være en type *“mestringsskille”* mellom de to mottakene ut fra i hvilken grad informantene har opplevelsen av å bli innlemmet eller hørt. Sagt på en annen måte, oppdraget deres var satt inn i en sammenheng og den enkelte hadde en opplevelse av å være informert og i videste forstand kunne bidra til å utgjøre en *“forskjell”* for den enkelte. På transittmottaket refererte de til en systematisk kompetanseoppbygging og erfaringsdeling. Informantene var også tydelige på at de samarbeidet og utvekslet erfaringer og kunnskap også med andre land. Videre ga alle informantene på transittmottaket uttrykk for at de hadde et konstruktivt samarbeid med UDI. Følgende utsagn tydeliggjør at de ansatte på transittmottaket hadde en form for tillitt til systemet : *“ja KOM gir jo videre melding til justisdepartementet om hva som er problemet. Vi har jo også hatt folk på besøk, representanter fra arbeiderpartiets stortingsgruppe og vi har kommet med noen utfordringer. Vi har kontakter med noen i Bufdir i forhold til å gi noen erfaringer på feltet”*

Når det kom til det ordinære asylmottaket for enslige mindreårige ga informantene som tidligere omtalt uttrykk for en form for avmakt. Representativt for alle intervjuene var opplevelsen å ikke bli hørt. Som en av informantene uttrykte *“de er utilnærmelige. Jeg tenker*

på, når det blir meldt fra til UNE at hør her det et menneske som blir utsatt for menneskehandel” . På det samme mottaket var uttalelser som : “det henger ikke på greip i det hele tatt, altså alle våre observasjoner, det stemmer ikke med den vurderingen som UDI tar” gjennomgående. Videre gir følgende utsagn en beskrivelse av en situasjon der den mottaksansatte ikke opplever å bli hørt: ”Det kom jo ut på høring, nytt rundskriv som de holder på å utarbeide, men da var jo våre tilbakemeldinger til rundskrivet at vi ønsker at det skal være automatikk i at faktisk intervjuer tar kontakt med mottakene, uansett hvilket mottak det er (...) at de som sitter med ansvaret for omsorgen får den viktigste informasjon, men sånn er det ikke (...) nå vet vi jo ikke hvordan det rundskrivet vil se ut til slutt da”. Som det fremgår av sitatet ligger det implisitt en holdning om ”de” og ”vi”. Dette forsterkes i uttaleser fra andre informanter på det samme mottaket: “Det vi i miljøet opplever veldig ofte er at de forteller ikke oss om ting som kommer opp i transitt, helse eller overfor koordinatorene. Vi er de som skal hjelpe med å få faste rutiner på plass, med opplæring, matlaging (...) gjøre mer de hverdagslige positive tingene” (...) “for hun hadde fått opphold den her jenta, hvem har ansvar, så ringer jeg UDI, nei, de hadde ikke ansvar, for hun hadde jo fått opphold, det var imdi, for hun skulle jo bosettes, nei, imdi, hadde ikke ansvar, barnevernet hadde ikke ansvar, politiet hadde ikke ansvar, vi hadde ikke ansvar”.

4.3.4 Grasrotbyråkraters ”dilemmaer” i identifisering av mulige ofre

Informantene i mitt materiale kan betegnes som ”grasrotbyråkrater” . Grasrotbyråkrater er en betegnelse på offentlig ansatte profesjonsutøvere som lærere, sykepleiere, sosialarbeidere eller saksbehandlere som samhandler direkte med brukere (Lipsky 1980 i Rugkåsa, 2010).

Et av grasrotbyråkraters dilemmaer er å balansere mellom en klientsentrert praksis på den ene siden og en effektiv og formålstjenlig praksis på den andre siden (Lipsky 1980 i Rugkåsa, 2010, 45).

Avstanden mellom politiske idealer og praktiske muligheter til å realisere disse idealene er stor, og jo mer handlingsorientert politikken er, desto større blir dilemmaene .

Et sentralt element når det kommer til praktisk mulighet til å realisere idealene som en handlingsorientert politikk stiller krav til, er spesifikk kompetanse knyttet til identifisering av mulige ofre for menneskehandel.

Som det fremkom av intervjuene med hensyn til hva slags endringer som må til i systemet: ”når det gjelder det å oppdage så må man sørge for at det er spisskompetanse rundt omkring (...) Det må være spisskompetanse hos barnevernet, det må være spisskompetanse hos politiet, det må være spesielle verger(...), det er ikke alle vergene som kan ta disse sakene, da blir det amatørmessig. Så det er (...) spisskompetanseendringer som må til.”. Videre peker informantene på at ”det som må til er blant annet et lovverk for hvis det skal være en reell rettighet at mindreårige ikke kan velge selv om de vil ta imot hjelp eller ikke, så må det være en reell rettighet, ikke bare en teoretisk rettighet på papiret, slik at det kan være mulig å gjennomføre i praksis (...) det er en del systemendringer som må til uavhengig av hvem som har ansvaret for beboerne”. Roller utformes i forhandlinger mellom det sosialarbeiderene utvikler til erfaringsbasert kunnskap og myndighetenes føringer i betydning de krav som stilles formelt til yrkesutøvelsen.

Profesjonelt sosialt arbeid har flere trekk. Som politisk fagområde møter sosialarbeidere konsekvenser av politiske og byråkratiske beslutninger slik de manifesteres gjennom samfunnsutviklingen og i forhold til klient-/brukergrupper. Offentlige beslutninger kan enten blokkere eller muliggjøre enkelte personers eller grupper oppnåelse av rettferdig behandling og sosialt velvære. Sosialarbeidere “kjenner samfunnet på pulsen” gjennom møter med klienter. Den enkelte sosialarbeideren er således utpekt til å være en mellommann og et tredje kraftsenter/-felt mellom den enkelte klienten eller klient- eller brukergruppen og omgivelsene (sosialt nettverk, hjelpeapparat, myndigheter og deres administrative og politiske beslutninger). Sosialarbeidere skal være ”budbringere” overfor myndighetene og “det sosiale rikets” tilstand.

4.3.5 Omsorgsrasjonalitet og forvaltningsrasjonalitet – en balansegang

Kokkin (2005) skiller mellom forvaltningsrasjonalitet og omsorgsrasjonalitet.

Materialet tydeliggjør mulige personlige konflikter mellom de to formene for rasjonalitet.

Omsorgsrasjonalitet blir omtalt som en tankeramme og tilnærming som tar utgangspunkt i den enkelte klient og deres behov. Denne rasjonaliteten vektlegger varme, ekthet, aktiv lytting, medfølelse, engasjement, klienters medvirkning og det å kunne takle uventede situasjoner

uten å gå i forsvar eller tillegge andre skyld (ibid). Beskrivelser av handlinger som synes basert på en omsorgsrasjonalitet var gjennomgående i materialet. Det ble fra flere understreket at: *”Vi får alltid en relasjon til de vi jobber med”*. Følgende utsagn gir en beskrivelse av den holdning som syntes å prege flertallet av informantene: *”Samtalen var som en støttesamtale (...) jeg fokuserer på sterke valg, å styrke det som er sterkt hos dem. Jeg behandler dem som en overlever ikke et offer”*.

Forvaltningsrasjonalitet tar utgangspunkt i lik behandling i forhold til rettigheter og er knyttet til lover og regler. Den er preget av en juridisk tenkemåte som skiller ut det relevante fra det irrelevante i vurdering av det enkelte tilfellet. Denne rasjonaliteten har som mål å ivareta utsatte gruppers rett til forsvarlig livsvilkår og vektlegger at klienten skal behandles med respekt, at han/hun skal få tilført ekspertise om hvilke rettigheter han/hun har krav på eller kan oppnå. Det er her underforstått at klienten i neste omgang skal få bistand til å oppnå disse rettighetene (Oltedal, 1988). Det var bare en av informantene som tydelig uttalte at hun hadde et oppdrag – et mandat og sa følgende: *”Jeg trenger ikke å vite hvorfor de er lei seg, det er underordnet i forhold til den jobben jeg skal gjøre”*. Denne informanten var knyttet til transittmottaket, og hadde vært representert i ulike råd og utvalg ved flere anledninger. Videre hadde denne informanten tatt del i samarbeidsprosjekter med utlandet.

Det kan stilles spørsmål ved om sosialarbeideres yrkesidentitet er så nært koblet til relasjon og omsorg at det kan kjennes vanskelig å få ansvar for oppgaver som i sin karakter fordrer større grad av forvaltningsrasjonalitet.

Kokkin (2005) peker på at den profesjonelle sosialarbeiders rolle er å ha en balanse mellom det å yte omsorg, men samtidig gjøre det på en måte som ikke invaderer den enkelte klients ”private sone”. Det er viktig å ha et fokus på hvor langt man kan gå med hensyn til å ”invadere”. Omsorg må utøves på en måte som ikke blir ”kvelende”. Det er sagt på en annen måte viktig å balansere mellom forvaltningsrasjonalitet og omsorgsrasjonalitet. Som en av informantene sa: *”Det hender at jeg har dratt tidligere på jobb fordi jeg har fått beskjed om at det er noen jeg absolutt må snakke med”*. Eller som en annen uttrykte det, og som representerer en gjennomgående holdning hos informantene: *”For meg er det ikke viktig hvor mange siffer man får i en statistikk, men hvor mange jeg klarer å hjelpe på en god måte (...) for meg er det hva jeg kan tilby et mulig offer som er det viktige”*.

Sosialarbeidere må kunne kombinere så vel det emosjonelle engasjementet og ansvarsfølelsen knyttet til en medmenneskelig tjenesteyting som den instrumentelle dyktigheten og respekt for rettigheter forbundet med forvaltningsrasjonaliteten hvis de skal handle med “faglig teft”. Som en av informantene sa det:” *Vi ber politiet om samarbeid når vi trenger en sikkerhetsvurdering, men sanseapparatet deres ser ikke det MH messige (...) de har ikke erfaringen, interessen, forståelsen*”. Det kommer klart til uttrykk at informanten ikke har tillitt til at politiet, som en annen yrkesgruppe, skal kunne ”se” det som informanten omtaler som det ”menneskehandelmessige”. Det kan stilles spørsmål ved om ulik sosialisering gjennom forskjellige utdanninger spiller en avgjørende rolle her. Politiet kan sies å være sosialisert med vekt på en annen rasjonalitet enn sosialarbeidere gjennom sin utdanning.

Å skille de to rasjonalitetene i profesjonell yrkesutøvelse synes vanskelig og kanskje søkt, men det er av betydning for klientene at sosialarbeidere innehar begge rasjonaliteter. Begge rasjonaliteter er verdifulle og nødvendige ingredienser – som fordrer en balansegang hos en og samme utøver dersom vedkommende skal fremstå som profesjonell. Som det ble gitt uttrykk for: ”*hun er i dypet veldig ubekvem og utrygg (...) klarer nesten ikke å spise. Sånne tegn er nok. Vi trenger veldig lite egentlig for å tenke at hm, hun skal få forebyggende informasjon*”.

I praksis vil en profesjonell utøver kunne både administrere en oppgave på en forsvarlig og sakkyndig måte samtidig som vedkommende møter klienten med åpenhet, omsorg og en etisk forsvarlig interesse for hans eller hennes særegne personlighet og særegen situasjon. Som en sa: ”*Når vi gir forebyggende informasjon og er innom de ulike utnyttelsesformene så blir det oftest veldig lett å se hvor de reagerer emosjonelt og da utdyper vi akkurat den formen for utnytting (...) men vi river aldri ned uten å bygge opp*. Som det fremgår tar de mottaksansatte et betydelig ansvar for omsorgen og ansvaret for å ”bygge opp” den enkelte . Dette var gjennomgående for begge mottakene. Dette ligger nært opp til det som i Yrkesetisk dokument (2002) beskrives som myndiggjøring. Myndiggjøring innebærer ”*at bruker/klient får hjelp til å mobilisere og ta i bruk egne ressurser, slik at de kan oppleve mestring og har innflytelse og styring over eget liv. Sentrale begreper er verdighet og respekt*” (ibid, 6).

Samtidig er det tydelig i materialet at de fleste integrerer omsorgs- og forvaltningsrasjonaliteten, men med omsorgsrasjonaliteten som det dominerende rasjonale. På

transittmottaket er følgende utsagn betegnende for de mottaksansatte tilnærming: *”Det er ikke noe tilfeldig individuelt eller personlig hva vi sier, vi tilpasser selvfølgelig situasjonen til akkurat den som sitter der, men det er et avtalt opplegg”*. Som det fremgår av sitatet er samtalen eller informasjonen ikke basert på noe tilfeldig. På dette mottaket hadde de stor grad av skriftlighet og etablerte rutiner som synes å være gjort ”felles”. Alle informantene fra dette mottaket henviste til de samme rutinene. Fra det samme mottaket *”Jeg tenker at vi er pliktig til å melde i fra hvis vi er bekymret, på et eget skjema som heter MH melding”*

Sosial forvaltning og sosial behandling forenes i sosialt arbeids undersøkelsesfase. Den ene delen forholder seg til regelverket, mens den andre delen forholder seg til en mer overordnet eller helhetlig forståelse av klientenes ønsker og behov. Analyse og vurdering av personen -i-situasjonen og behov basert på begge rasjonaliteter vil kunne ut i en handling som har hjemmel i lov, samtidig som det er et resultat av samarbeid og etter avtale med klienten.

4.4 Hva har studien vist? – en presentasjon av sentrale funn

I det følgende har jeg valgt å sammenfatte de viktigste funnene som resultat av studien. Selv om identifisering av mulige ofre for menneskehandel var et område informantene var satt til å jobbe med spesielt, kunne det synes å være en forutsetning for at de skulle kunne lykkes i identifiseringsarbeidet, at rutiner var forankret blant alle ansatte på mottaket.

Eksterne rutinebeskrivelser og indikatorer er viktig i identifiseringsarbeidet. Samtidig som det er nødvendig at rutinene gjøres lokale ved at de tilpasses de behov det enkelte mottak har. Det kan stilles spørsmål ved om det ikke ville vært hensiktsmessig i større grad å differensiere føringene og indikatorene for identifisering av mulige ofre til ulike typer mottak jfr. ulikheter med hensyn til et transittmottak som kontekst kontra det ordinære asylmottak for EMA.

En annen viktig forutsetning for opplevelse av mestring i identifiseringsprosessen hos sosialarbeiderne i MH -teamene, synes å være tilbud om kursing og skolering, så de kan oppfatte seg som et reelt team med kompetanse som har relevans og aktualitet for de oppgavene de er satt til å løse. Et annet viktig aspekt var ledelsens evne og vilje til å avsette ressurser til identifiseringsarbeidet og oppfølgingen av det.

Det er stor forskjell på tidsperspektivet i de ulike mottakene som inngår i mitt materiale, i betydning den tid de EMA har botid på mottaket. Informantene på transittmottaket synes å ha et klarere uttalt mandat når det gjaldt å identifisere menneskehandel og var metodisk bevisste i den form at de skilte mellom aktiv og passiv leting etter menneskehandel. Den ”passive” metoden kan ses på som en mer generell tilnærming med utgangspunkt i at alle barn har rett på hjelp og omsorg, og at de her ikke leter etter det spesifikke knyttet til identifisering av mulige ofre, men i større grad ser på gruppen av EMA som ett.

Den aktive metoden er knyttet opp mot det mer særegne og spesifikke, der man eksplisitt ut fra et gitt sett indikatorer identifiserer mulige ofre. Det kan synes som om balansen mellom det generelle og det spesifikke kan være en utfordring for sosialarbeidere. Dette kan synes å ha sammenheng med den yrkesrollen den enkelte er sosialisert inn i, blant annet gjennom utdanning. Videre den uttalte bevisstheten hos alle informantene om sentrale yrkesetiske verdier.

Kort botid for de mindreårige på transittmottaket kan være medvirkende til at informantene fra dette mottaket var nødt til aktivt å handle raskere og mer rutinemessig, enn informantene fra det ordinære mottaket. De synes å ha en mer passiv metodisk tilnærming til identifisering av mulige ofre for menneskehandel. Dette kom til uttrykk blant annet gjennom beskrivelser av handlinger i identifiseringsarbeidet og informantenes omtale av bruk av observasjonskriterier. Disse var gjort mer eksplisitte på transittmottaket.

Informantene på det ordinære mottaket uttrykte imidlertid at det ikke var nødvendig for dem å lete aktivt etter mulige ofre for menneskehandel fordi kunnskapen og erfaringen om dette var integrert i form av ”en radar”. Informantene på det ordinære mottaket var opptatt av å ha en omsorgsfunksjon for de mindreårige og var i større grad opptatt av det relasjonelle forholdet til de mindreårige som metode for å identifisere mulige ofre for menneskehandel. Deres mandat syntes også å gå utover selve identifiseringsarbeidet. Flere av dem inntok en form for familiær ansvarsrolle for de mindreårige. Dette førte til at relasjonen til de mindreårige ble tettere, noe som gjorde at avstanden til myndighetene opplevdes som stor og avmaktfølelsen, når det gjaldt beslutningstaking følte større i det ordinære mottaket.

Informantene på det ordinære mottaket visste også hvordan det gikk med asylsøknaden til de enslige mindreårige, og måtte håndtere dette følelsesmessig. De ansatte på transittmottaket sendte sakene videre, og ble ikke utfordret med hensyn til det følelsesmessige på samme måte

som på det ordinære mottaket. Informantene på transittmottaket inntok dermed en mer myndighetsutøvende posisjon, enn informantene på det ordinære mottaket, som inntok en mer terapeutisk og pedagogisk posisjon i form av at de var opptatt av å gi de mindreårige en følelse av egenverdi og ”kvalitetstid” med hensyn til relasjoner.

På det ordinære mottaket var fokus i større grad rettet mot samarbeid og samarbeidsarenaer mellom de ulike instansene som verge, helsesøster, barnevern, ungdomspsykiatri og skole. Rutinebeskrivelser var i hovedsak knyttet til hverdagsaktiviteter og det å gi omsorg.

Studien min har videre vist at sosialarbeiderne er bevisst sin generelle sosialfaglighet samt de spesifikke oppgaver de er satt til å gjøre gjennom identifiseringsarbeidet. Videre viser studien at sosialarbeidere besitter den kompetansen som er nødvendig for å identifisere mulige ofre for menneskehandel. Studien har imidlertid også vist at hvis fokuset for ensidig blir rettet mot det å identifisere for identifiseringens skyld, så svekkes det sosialfaglige formålet om faktisk å ha mulighet til å hjelpe offeret ut av situasjonen. Dette krever god tverrfaglig koordinering og samhandling blant flere instanser på flere nivåer.

Det fremkommer i studien at alle informantene var til dels godt kjent med sine ansvarsområder, og tok utgangspunkt i de føringer som var lagt både sentralt og lokalt når de beskrev sin formelle rolle som medlem av MH- teamet, men på den annen side opplevde så godt som alle det som problematisk og utfordrende å være i interaksjon og dialog med andre samarbeidende instanser.

Det kan stilles spørsmål ved om opplevelsen av ikke å strekke til i denne type situasjoner i større grad enn for andre yrkesgrupper ”treffer” sosialarbeidere. Videre kan det stilles spørsmål ved om manglende informasjon om de mottaksansattes oppdrag og ansvarsområder til samarbeidende instanser i seg selv kan utgjøre en ”slitasje”.

På et ordinært mottak, hvor de EMA bor opp til flere år, er det mange instanser som blir en viktig del av hverdagen for de mottaksansatte sosialarbeiderne. Desto mer uvitenhet og manglende oppfølging og forståelse de møter hos samarbeidende instanser, desto mer avmakt vil den enkelte kunne oppleve i det daglige – ”å finne mening i det meningsløse”.

Studien viser at informantene i mitt materiale, hadde til dels ulike omtaler av den samfunnsmessige kontrakten, det vil si oppdraget, de var satt til å utføre. Dette kan indikere en type ”interessekonflikt” mellom det samfunnsmessige oppdraget og den enkeltes yrkesidentitet. Den ”faglige selvforståelsen” kan komme til å ”slites” mellom nye krav og forventninger om nye ferdigheter i et krevende og politisert felt, samtidig som behovet for å yte sosialomsorg er tilstede. Det er også verdt å ta i betraktning at dersom sosialarbeideren opplever denne type konflikter, så skal i følge Yrkesetisk dokument den primære lojaliteten være overfor den mest utsatte parten - det er ingen tvil om hvem informantene opplevde at det var.

Feltet identifisering av mulige ofre for menneskehandel står sentralt på den politiske dagsorden, og representerer et relativt nytt fagområde i praksisfeltet. Studien synliggjør at mange finner det krevende med en ”justering av faginnhold” med hensyn til de ansvarsområder og oppgaver den enkelte sosialarbeider var satt til å ivareta.

På det ordinære mottaket for mindreårige tilsa ikke endringer i det politiske liv, at dette førte til endret faginnhold i praksisfeltet, dette har antakelig sammenheng med avstand til myndighetsutøverne, opplevelsen av manglende informasjon fra andre instanser og det at de fulgte sakene helt frem til avslag i de fleste tilfellene.

Studien viser på flere områder at den faglige selvforståelsen til sosialarbeidere i mottak synes å ligge i spenningsfeltet mellom yrkesetiske verdier og holdninger og de kravene som stilles til den enkelte på fagområder som for mange vil representere noe nytt med hensyn til tilnærminger og metode. Det kan stilles spørsmål ved om dette kan utfordre den sosialfaglige profesjonaliteten og yrkesidentiteten på sikt.

Studiet viser også at sosialarbeiderens forståelse synes å være en kontinuerlig forhandling mellom de mer ”byråkratiske” rutinene, handlingsplaner, definisjoner og føringer gitt fra myndighetene versus de livshistoriene de mottaksansatte møter daglig gjennom EMA. Dette kan også være en indikasjon på at det å stå i ”krysspress”, skyggelegger bevisstheten om rutiner og handlinger.

Dersom det sentrale perspektivet er relasjon, vil enhver rutinehandling være rettet inn mot nettopp å bygge opp relasjon, gjennom blant annet tillitt og trygghet. Nye krav og

forventninger til ny kunnskap og nye ferdigheter gjør at den ”faglige selvforståelsen” har behov for å konsolidere seg.

Flere av informantene i min studie gir uttrykk for en viss skepsis i beskrivelse av andre instanser sin oppfølging og forståelse, og det er mye som indikerer at sosialarbeidere i større grad bør ta innover seg hva det betyr å jobbe innenfor en offentlig kontekst, men dette stiller også krav til det offentlige i betydning andre forvaltningsnivåer for beslutning.

Studien viste at det mottaket som hadde størst nærhet til andre sentrale instanser og myndigheter, hadde en mer tydelig praktisering av forvaltningsperspektivet i identifiseringsarbeidet. Det ordinære mottaket var preget av at de mottaksansatte ”syntes synd på” EMA. Samtidig opplevde de en maktesløshet i forhold til andre samarbeidsinstanser og myndigheter. Det kan synes ut fra min studie at det etableres en form for ”allianse” med de mindreårige asylsøkerne mot myndighetenes manglende oppfølging.

Avslutningsvis viser studien en type ”mestringsskille” mellom de to mottakene. Dette synes å være knyttet til i hvilken grad informantene har opplevelsen av å bli innlemmet eller hørt. Sagt på en annen måte, oppdraget deres var satt inn i en sammenheng, og den enkelte hadde en opplevelse av å være informert og i videste forstand kunne bidra til å utgjøre en ”forskjell” for den enkelte.

Det kan stilles spørsmål ved om dersom den mottaksansatte ikke har opplevelse av å bidra til måloppnåelse, eller målene er utydelig kommunisert, vil det sette et preg på hverdagen som gjør at tyngdepunktet i yrkesutøvelsen etter hvert baseres på verdiene du har med inn og som er en del av din profesjonsidentitet.

Studien viser at ansvaret for identifisering i stor grad er lagt til de ansatte på MH teamet. Et sentralt funn er at en forutsetning for at disse skal kunne gjøre jobben sin, synes de å være avhengig av et godt samarbeid med kollegaer internt og samarbeidspartnere som verger, barnevern og politi, eksternt.

Videre er identifisering for sosialarbeiderne ikke noe som de gjennomfører på oppdrag fra myndighetene isolert sett, men noe som bærer preg av deres egne erfaringer, den konteksten de befinner seg i på mottaket og den opplevelse de har av å bli hørt og tatt på alvor. For alle

informantene var det å hjelpe ofrene det aller viktigste for dem. Den opplevelsen ansatte har av at eksempelvis UDI ikke følger opp EMA godt nok, kan være med på å hemme identifisering og føre til en mer passiv metodisk tilnærming. Dette ut fra argumentasjonen at ofrene ikke får hjelp likevel, så identifiseringen fører ikke til noe. Dersom de ansatte opplever å bli tatt på alvor, hørt og anerkjent, kan dette være med på å fremme identifisering i form av en mer aktiv metodisk tilnærming.

4.4.1 Anbefaling for veien videre

Det kan aldri bli for mye informasjon, verken overfor de som er satt til å utføre oppdraget med hensyn til identifisering av mulige ofre for menneskehandel, eller overfor alle de instanser som samarbeider med asylmottak. Spesifikk informasjon om identifisering og samtidig feltet menneskehandel bør kommuniseres også til aktuelle samarbeidspartere. Det synes viktig å sikre bedre informasjonsflyt og raskere saksbehandlingstid i feltet. Det kan også ut fra min studie synes avgjørende å tydeliggjøre krav og forventninger til de ulike aktører i systemet, både forvaltningsmessig, men også i forhold til de ulike roller den enkelte har innenfor rammen av mottak. Sosialarbeidere som er knyttet til MH team innenfor mottakene bør på et tidligere tidspunkt sikres god forhåndsinformasjon knyttet til den enkelte EMA. Dette kan bidra til å trygge og indirekte profesjonalisere i forhold til oppdrag og oppdragsforståelse.

Indikatorer og føringer som gis i feltet identifisering av mulige ofre for menneskehandel, bør i større grad tilpasses de ulike typer asylmottak sin egenart. Det er viktig å bidra til å ”skape mening” for den enkelte mottaksansatte i hverdagen, ikke minst sett i lys av den innsatsen og til dels store belastningen som den enkelte gir uttrykk for å påta seg. Det fremkom klart av studien at ansvar og oppgaver knyttet til identifisering av mulige ofre for menneskehandel, kan utgjøre en stor belastning for den enkelte.

Som sosialarbeider er du tildels vant med å påta deg ”ansvar for andre” – som behandler og muliggjør. Prinsippene som ligger til grunn for det felles etiske grunnlaget for yrkesutøvelsen, tydeliggjør hvilke verdier de mottaksansatte er forventet å møte hverdagen med. Som det fremgår av Yrkesetisk grunnlagsdokument, er en av målsettingene med dokumentet blant annet å bidra til å legitimere utøvelsen av yrket, og samtidig være et

element i utvikling av yrkesidentitet. Det kan synes som om det rasjonale informantene i min studie møter hverdagen med, til dels kan komme i konflikt med det oppdraget de er satt til å utføre. Omsorgsrasjonaliteten er dominerende i min studie i informantenes beskrivelser av så vel handlinger som forståelse. Profesjonen sosialt arbeid synes å ha en utfordring med hensyn til å integrere større grad av forvaltningsrasjonalitet i utdanningen. Dette vil kunne komme i møtet de krav som en mer politisert dagsorden vil stille til sosialarbeidere på arenaer også utenfor asylmottak.

Litteraturliste:

- Bader, K. 1993. *Hjelpeløse hjelpere*. Oslo: Universitetsforlaget
- Barne- og familiedepartementet. 1991. *FN's Barnekonvensjon*
- Biestek, F.P. 1994: *Revisiting our heritage*. An analysis of the Casework relationships
- Brodtkorb, E. og Rugkåsa, M. 2009. *Mellom mennesker og samfunn*. Oslo: Gyldendal Forlag
- Bunkholdt, V. m.fl. 1996. *Kunnskap og omsorg, sosialisering og skikkethet i profesjonsutdannelsen*. Lillehammer: Mesna Trykk AS
- Fay, B. 1996. *Contemporary Philosophy of Social Science. A Multicultural Approach*. Oxford: Blackwell Publishers
- FO, 2002. Yrkesetisk grunnlagsdokumenter for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere
- Gadamer, H.G. 1999. *Forståelsens historisitet som det hermeneutiske problem. I Hermeneutikk. En antologi om forståelse*. J. Guldahl og M. Møller (red). København: Dansk Gyldendal
- Gilje, N og Grimen, H. 1993. *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger*. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi. Oslo: Universitetsforlaget
- Handlingsplan mot menneskehandel. 2006 – 2009. *Stopp menneskehandel*: Justis- og politidepartementet,
- Handlingsplan mot menneskehandel. 2011 – 2014. *Sammen mot menneskehandel*: Justis- og politidepartementet
- Holter, Harriet. 1960. *Sosialarbeidernes yrkesrolle*. Tidsskrift for samfunnsforskning: Universitetsforlaget
- Huseby, H.G. 2008. *Masteroppgave i sosialantropologi, Mellom barken og veden*
- Johannessen A., Tuft P. A. & Kristoffersen, L. 2006. *Introduksjon til samfunnsvitenskaplig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag
- Justis- og politidepartementet. *Palermoprotokollen 2000. Protokoll for å forebygge, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn, som supplerer de forente nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet.*

- Klefbeck, J & Ogden, T. 1995. *Nettverk og økologi*. Tano
- Kokkin, J. 2005. *Profesjonelt sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget
- KOM, Koordineringsenheten for Ofre for menneskehandel, Rapport 2010
- KOM, Veileder. 2008. - *identifisering av mulige ofre for menneskehandel*
- Krogh, Thomas. 1996. *Historie, forståelse og fortolkning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Kvale, S. og Brinkmann, S. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Norsk Forlag
- Levin, I. 2004. *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget
- Martinsen, K. 2003. *Fra Marx til Logstrup. Om etikk og sanselighet i sykepleien*. Oslo: Universitetsforlaget
- NOU:2011. *I velferdsstatens venterom*: Oslo: Justis- og politidepartementet
- Postholm, M.B. 2005. *Kvalitativ metode, en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget
- Oltedal, S. 1988. *Haldning og Holdning*. TANO
- Polanyi, Michael. (2001). *Den tause dimensjon. En introduksjon av taus kunnskap*. Oslo: Spartacus, kap. 1
- Repstad, P. 2007. *Mellom nærhet og distanse*. Oslo. Universitetsforlaget
- Schøn, Donald A. (1987). *Educating the reflective practitioner*. San Francisco-Oxford: Jossey Boss Publishers, kap. 1, 2
- Skau, G.M. 2011. *Gode fagfolk vokser*. Cappelen Damm
- Skilbrei, May – Len. 2010. *Menneskehande: begrep til besvær*. Kronikk forskning.no. <http://www.forskning.no/artikler/2010/januar/241170> (lastet ned 03.02.2010)
- Terum, L.I. 2003. *Portvakt i velferdsstaten. Om slkønn og beslutninger i sosialtjenesten*. Kommuneforlaget
- Thomassen, Magdalene. 2006. *Vitenskap, kunnskap og praksis*. Gyldendal Norsk forlag AS
- Tveito, Anne Ma (2006) *Psykososial kriseberedskap for traumatiserte barn*. Oslo: Det utdanningsvitenskaplige fakultet, Universitetet i Oslo

UDI 2 – publiseringskanalen: *Beskyttelse – sentrale begreper*. <http://www.udi.no> (lastet ned 6. november 2011)

UDI 3 – publiseringskanalen: *Ulike typer mottak*. <http://www.udi.no> (lastet ned 6. november 2011)

UDI 4 – publiseringskanalen: *UDI's styringsansvar for mottak*. <http://www.udi.no> (lastet ned 6. november 2011)

UDI – Regelverk. RS – 2005 – 049: *Retningslinjer for arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere i ankomstfasen*

UDI – Regelverk. RS 2011 – 003: *reglement for drift av asylmottak*. Saksnr. 10/3501 - 1

UDI – Regelverk. RS 2011 - 007: *Utlendingsforvaltningens ansvar for å legge til rette for å identifisere og gi oppfølging til mulige ofre for menneskehandel*. Saksnr. 10/812-35

UDI – Regelverk: RS 2011 – 066: *Krav til mottakenes arbeid mot menneskehandel og oppfølging av mulige ofre*

Ulvik, O.S. 2002. *Generasjonspraksiser: Diskurser om det kulturelt adekvate barnet*. I: Thoresen, K og Toverud, R. (red.): *Kulturpsykologi: bevegelser i livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget

Utlendingsnemnda – Menneskerettigheter.

http://www.une.no/Menneskerettigheter/Menneskerettigheter_1

Valenta, M. og Thorshaug, K, i samarbeid med Indrebø, K. 2010. *Ansatte med flyktning – og innvandrerbakgrunn i asylmottak*. Rapport. Adveling Mangfold og inkludering. NTNU Samfunnsforskning

VEDLEGG:1: INTERVJUGUIDE

INTERVJUGUIDE

Generell informasjon:

Fokus for studiet er hvordan sosialarbeidere forstår og utformer sin hjelperolle når menneskehandel er et tema. Den kontekstuelle rammen er asylmottak for enslige mindreårige asylsøkere. Oppmerksomheten rettes både mot hvordan sosialarbeidere forstår sin egen rolle, hva sosialarbeideren gjør for å avdekke menneskehandel og hvilke muligheter og begrensninger asylmottaket som kontekstuell ramme gir med hensyn til hjelperollen. Intervjuer kan gjennomføres på ulike måter fra høy grad av standardisering og strukturering til åpne ikke forberedte spørsmål. Jeg velger en åpen intervjuform hvor oppstartmetoden er lik for alle og hvor forløpet deretter utvikler seg hovedsakelig etter informantens naturlig fortellermåte.

Inngangsspørsmålet som alle får:

Informanten blir bedt om å fortelle om den siste saken de har arbeidet med hvor menneskehandel var et tema.

Jeg vil så følge opp informantenes fortellinger med oppfølgingsspørsmål ved å ”klatre i tankene” til informanten. Fokuset på oppfølgingsspørsmålene deler jeg inn i tre kategorier; handlemåte, forståelse og kontekst.

Jeg ønsker å bruke livsformsmetodikken ved at jeg først ber informanten fortelle fritt og hvor jeg deretter går tilbake og skritt for skritt går gjennom hendelsesforløpet, hva skjedde? Hva informanten gjorde helt konkret? Hvordan forstår informanten det som skjedde? Og asylmottak som kontekstuell ramme for avdekking.

Sosialarbeiderens handlemåte:

Hva har sosialarbeideren gjort i saker hvor menneskehandel har vært tema?

Hvordan har menneskehandel blitt avdekket?

Hva har du som sosialarbeider bidratt med i avdekkingen?

Hvordan oppfatter du at asylmottaket/staten stadig holder fokus på avdekking av menneskehandel?

Hvordan har relasjonen mellom sosialarbeider og asylsøker vært?

Hvordan har tidsforløpet i saken artet seg?

Hvordan kan man få flere enslige mindreårige asylsøkere som er utsatt for menneskehandel til å avsløre at de er et offer?

Sosialarbeiderens forståelse av menneskehandel:

Hvilket mønster ser du går igjen i de sakene du er med på å avdekke?

Hvordan forstår informanten begrepet menneskehandel?

Er det noe ved begrepet menneskehandel som du mener er uklart og, i tilfelle ja, hvordan skulle det ha blitt klarere definert?

Hvordan kan det tenkes at forskjellige definisjoner på hvordan menneskehandel oppfattes kan være med på å overse ofre?

Kan du beskrive hvilke kjennetegn som går igjen når menneskehandel er tema.

Hvilke faktorer hemmer og fremmer avdekking av menneskehandel ved din arbeidsplass?

Asylmottak som kontekstuell ramme for sosialarbeiderens avdekking:

Hvordan vil du beskrive leders holdning, rolle kompetanse ifht. til avdekking av menneskehandel?

Hvordan jobbes det med kompetanseheving på menneskehandel på din arbeidsplass? Og hvilke tiltak er igangsatt?

På hvilke måte fokuseres det på menneskehandel på din arbeidsplass?

Er det noe konkret tiltak på din arbeidsplass for å avdekke menneskehandel? Beskriv.

Konkretiser.

Kan du beskrive hva som kjennetegner ”kulturen” rundt avdekking av menneskehandel på din arbeidsplass?

Hva trenger din arbeidsplass/du fremover for å kunne fortsette å avdekke flere som er utsatt for menneskehandel?

Hvilket framtidssyn har din arbeidsplass for avdekking av menneskehandel?

Er det andre aspekter ved avdekking av menneskehandel som vi ikke har snakket om som du vil trekke frem?

VEDLEGG 2: INFORMASJONSSKRIV

Informasjonsskriv

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med masteroppgave om avdekkingsprosessen i menneskehandel.

Jeg er en mastergradsstudent i sosialt arbeid ved Høgskolen i Oslo. Jeg er utdannet barnevernspedagog og har jobbet med ungdom i alderen 15 til 23 år i 20 år. Menneskehandel har opptatt meg i 12 år. Interessen og nysgjerrigheten har vokst frem gjennom aktivt arbeid med ungdom i Vilnius, i Litauen, i alle disse 12 årene. Ungdommer av begge kjønn, kunne plutselig forsvinne og den eneste informasjonen vi fikk var at de hadde reist til andre europeiske land.

Med utgangspunkt i en nysgjerrighet på ”avdekkingsprosessen” ønsker jeg å rette fokus på tre kunnskapsområder som også kommer til å være fokus i min intervjuguide.

1. Sosialarbeiderens handlemåte i asylmottaket
2. Sosialarbeiderens forståelse av menneskehandel
3. Asylmottak som kontekstuell ramme for sosialarbeiderens avdekking

Sentrale delproblemstillinger er:

- Hva er det sosialarbeider gjør i møte med enslige mindreårige asylsøkere for å avdekke menneskehandel?
- Hvordan forstår sosialarbeideren sin egen rolle som avdekker av menneskehandel?
- Hvordan muliggjør og begrenser asylmottaket som kontekst avdekking av menneskehandel?

For å belyse problemstillingen ønsker jeg å intervju 6 sosialarbeidere som jobber på tre forskjellige asylmottak. Om du har jobbet i asylmottaket ca. 2 år, har sosialfaglig bakgrunn og kompetanse på avdekking av menneskehandel er du den som kan hjelpe meg.

Personvern

Alle som blir intervjuet vil være sikret konfidensialitet. Ingen av deltakernes identitet vil komme fram i skriftlig eller muntlig formidling av oppgaven. Deltakelsen er selvsagt frivillig

og du kan trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du velger å trekke deg, vil de innsamlede data ikke bli brukt. Jeg vil bruke båndopptaker under intervjuene og de innsamlede opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig innen utgangen av 2011.

Hvis du kunne tenke deg å møte meg å bli intervjuet hadde det vært fint om du kunne sette av 1 til 1,5 time. Jeg er svært fleksibel i forhold til tidspunkt og sted.

Dersom du kunne tenke deg å delta, ber jeg deg vennligst om å kontakte meg på telefon eller e-post. Du er også velkommen til å kontakte meg dersom du har noen flere spørsmål.

Med vennlig hilsen

Sissel Fredheim

Tlf: 97079402

sissel@boenheten.no

Vedlegg 3: SAMTYKKEERKLÆRING

Samtykke til å delta i forskningsprosjekt.

SAMTYKKE TIL Å DELTA PÅ INTERVJU VED MASTEROPPGAVE VED
HØYSKOLEN I OSLO

I hvilken grad, og eventuelt på hvilken måte kan sosialarbeideren bidra til å avdekke menneskehandel i asylmottak?

Jeg sier ja å bli intervjuet om avdekkingsprosessen i menneskehandel. Jeg vet at det jeg forteller ikke kan spores tilbake til meg og at de opplysningene jeg gir blir oppbevart på et trygt sted inntil de blir slettet. Jeg skriver under på dette før intervjuet starter. Jeg vet at jeg kan trekke meg fra prosjektet når som helst uten at jeg trenger å forklare hvorfor.

Sted: _____

Dato: _____

Navn: _____

VEDLEGG 4: BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Marianne Rugkåsa
Avdeling for samfunnsfag
Høgskolen i Oslo
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 26.10.2010

Vår ref:25227 / 3 / MSS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 11.10.2010. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 25.10.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

25227

Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student

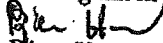
*Sosialarbeiderens rolle og handlinger i avdekking av menneskehandel i asylmottak
Høgskolen i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Marianne Rugkåsa
Sissel Fredheim*

Etter gjennomgang av opplysninger gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon, finner vi at prosjektet ikke medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt etter personopplysningslovens §§ 31 og 33.

Dersom prosjektopplegget endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for vår vurdering, skal prosjektet meldes på nytt. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html.

Vedlagt følger vår begrunnelse for hvorfor prosjektet ikke er meldepliktig.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Sissel Fredheim, Postboks 93, 2081 EIDSVOLL

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 25227

Prosjektet er en undersøkelse av hvordan sosialarbeideren forstår og utformer sin hjelperolle når menneskehandel er et tema. Oppmerksomheten rettes både mot hvordan sosialarbeideren forstår sin egen rolle, hva sosialarbeideren gjør for å avdekke menneskehandel og hvilke muligheter og begrensninger asylmottaket som kontekstuell ramme gir med hensyn til hjelperollen. Den kontekstuelle rammen er asylmottak for enslige mindreårige asylsøkere.

Utvalget består av 6 sosialarbeidere fordelt på tre asylmottak for enslig mindreårige asylsøkere. Kriterier for utvelgelse er at de skal være sosialfaglig utdannet, ha jobbet i asylmottak i ca. 2 år og ha erfaring med menneskehandel som tema. Forespørsel om deltakelse formidles skriftlig via leder ved mottak.

Datamaterialet innhentes gjennom personlige intervju.

Det innhentes opplysninger knyttet til sosialarbeiderens handlemåte, forståelse av menneskehandel, samt sosialarbeiderens vurdering av arbeidsplassen som kontekst for avdekking av menneskehandel.

Vi kan ikke se at det foretas en behandling av personopplysninger med elektroniske hjelpemidler eller at det opprettes et manuelt personregister som inneholder sensitive personopplysninger. Prosjektet vil dermed ikke omfattes av meldeplikten.

Det legges til grunn for vår vurdering at opptak ikke behandles på pc, samt at data anonymiseres ved transkribering ved at verken direkte eller indirekte personidentifiserbare opplysninger fremgår. Det vil heller ikke finnes en koblingsnøkkel som knytter transkripsjoner til informant.

Personvernombudet minner om at forskning innen asylmottak skal meldes til og godkjennes av UDI.